

Иван Странски

И. С. ТУРГЕЊЕВ

ПРВА ЛЈУБАВ

С РУСКОГ ПРЕВЕЛА

СТАНКА Ђ. ГЛИШИЋЕВА

ИЗДАЊЕ СВЕСЛОВЕНСКЕ КЊИЖАРНИЦЕ

М. Ј. СТЕФАНОВИЋА

БЕОГРАД

НОВА ШТАМПАРИЈА САВЕ РАДЕНКОВИЋА И БРАТА

ДЕЛИСКА УЛИЦА БРОЈ 1.

1913.

ПРВА ЉУБАВ

(ПРИПОВЕТКА)

Гости се одавно разишли. Изби два-наест и по сахата. У соби су остали само домаћин, Сергије Николајевић и Владимир Петровић.

Домаћин зазвони и нареди да се донесу остацн вечере.

— И тако, ствар је свршена, рече он заваљивши се у наслоњачу и запаливши цигару, сваки од нас мора испричати своју прву љубав. На вас је ред, Сергије Николајевићу.

Сергије Николајевић, крутуљав човек, плава пуначка лица, најпре погледа у домаћина, а затим подиже очи тавану.

— Ја нисам имао прве љубави, на-
послетку рече он, одмах сам почео с
другом.

— Како то?

— Врло просто. Било ми је осамна-
ест година, кад сам се први пут загледао
у једну веома љупку госпођицу; али сам
јој се удварао као да ми то није била
првина; сасвим онако како сам се после и
другима удварао. Управо ја сам се, кад ми
је било шест година, први и последњи
пут заљубио у своју дадиљу, али то је
врло давно било. Појединости наших од-
носа ишчезле су ми из памети; а да их
се и сећам, коме би оне биле занимљиве?

— Тако дакле? отпоче домаћин. Па
и моја прва љубав није много занимљива.
Ја се ни у коју нисам заљубио, док се
нисам познао с Аном Ивановном, мојом
садашњом женом; и све је код нас ишло
као намазано; наши оцеви су нас зару-
чили, а ми смо одмах заволели једно
друго и не оклевајући ступили у брак.
Моја је прича у две речи казана. Ја сам
се, господо, покрећући говор о првој
љубави, надао на вас, нећу рећи старе,

али не и младе бећаре. Можда ћете нам ви, Владимире Петровићу, штогод забавно испричати ?

— Моја прва љубав заиста не спада у обичне љубави, мало устежући се одговори Владимир Петровић, човек око својих четрдесет година, црнокос и већ просед.

— А! једногласно узвикнуше домаћин и Сергије Николајевић. Тим боље... Причајте.

— С драге воље... или не; нећу причати; ја нисам мајстор у причању: изиће ће сухопарно и кратко, или развучено и неистинито. Ако допустите, написаћу у књижицу све, чега се сетим и прочитаћу вам.

Пријатељи изнајпре не пристадоше, али Владимир Петровић остаде при своме. После две недеље они се опет састадоше и Владимир Петровић одржа своје обећање.

Ево шта је било у његовој књижици:

I.

Тада ми је било шеснаест година. Догађај се десио у лето, 1833 године.

Живео сам у Москви код својих родитеља. Они су узимали под закуп лет-

њиковац близу калужског ђерма, преко пута Нескучнога. Ја сам се спремао за универзитет, али сам врло мало радио и нисам се журио.

Нико није моје слободе стешњавао. Радио сам, што сам хтео, особито откад сам се растао са својим васпитачем Французом, који се никако није могао навикнути на мисао да је упао „као бомба“ (comme une bombe) у Русију и с огорченим изразом на лицу по читав се дан ваљао на постељи.

Отац је поступао са мном с хладном милоштом, мати готово није ни обраћала пажње на ме, и ако сем мене није имала деце: друге су бриге њу мориле. Мој отац, још млад и врло леп човек, оженио се њом из рачуна; она је била десет година старија од њега. Моја мати проводила је горак живот; непрестано се узбуђивала, била љубоморна, љутила се — али не у присуству мога оца; она га се јако бојала, а он се држао строго, хладно и одбијао од себе... Нисам видео човека већма усиљено мирнога, самопоузданога и неограниченог господара.

Никад нећу заборавити прве недеље, које сам у летњиковцу провео. Време је било дивно; преселили смо се из града 9. маја, на сами Никољ-дан. Ја сам се шетао час по врту нашег летњиковца, час по Нескучном, а час иза ђерма. Понесем какву било књигу — предавања Кајданова на пример — али сам је ретко отварао, а више сам гласно говорио стихове, којих сам врло много напамет знао. Крв је у мени кључала, а срце се стезало некако пријатно и необично; све сам очекивао нешто и стрепио од нечега, свему се дивио и био као запета пушка. Машта се разиграла и облетала око једних истих представа, као што ласте у зору облећу око торња. Био сам замишљен, тужан, чак сам и плакао; али и кроз сузе, и кроз тугу, изазвану час отпеваним стихом, час лепотом вечера, пробијало је као пролетња травка радосно осећање младога и бујнога живота.

Имао сам јахаћег коња; ја сам га и седлао и одлазио ма куд подалеко. Јахао сам трком и замишљао као да сам неки ритер на турниру. Како ли ми је

пријатно дувао ветар у уши! А кад окренем лице к небу, примао сам његов блистави плавкасти сјај у своју отворену душу.

Сећам се, у то време лик жене, мисао о женској љубави готово ми се никад нису јасно у памети јављали, већ се у свему што сам мислио, у свему што сам осећао, крило полусазнање, стидљиво предосећање нечега новог, неисказано пријатнога, женскога...

То предосећање, то очекивање свега ме је обузимало; ја сам њим дисао, оно се кретало у мојим жилама, у свакој капљи крви... Било му је суђено да се убрзо испуни.

Наш летњиковац био је дрвена спахијска кућа са стубовима и са два ниска крила. У левом крилу била је смештена мала фабрика јевтиних тапета... Више пута сам одлазио тамо, да гледам како десетак мршавих, разбарушених дечака, испијена лица и у масним хаљинама, сваки час скачу на дрвене полуге, које притискују четвороугаоне крајеве пресе и на тај начин, својим слабачким телима, штам-

пају шарене обрасце тапета. Десно крило било је празно и давало се под закуп. Једног дана — три недеље после 9 маја — каци тога крила отворише се и указаше се женска лица, — некаква породица у њ се доселила.

Сећам се, тога дана мати за ручком упита служитеља ко су наши суседи и чувши име кнегиње Засјекине, најпре као с неким поштовањем прошапта: „А кнегиња!“ а после додаде: „Мора бити да је нека сиротица.“

— Дошли су на тројим најмљеним колима, рече слуга понизно додајући јело; својих кола немају, а и намештај им није никакав.

— Тако, рече мати; па то је и боље.

Отац је хладно погледа, она ућута.

Без сумње, кнегиња Засјекина и није била богата: крило, што је узела под закуп, било је тако опало, мало и ниско, да иоле имућнији људи не би пристали да се у њему настане. У осталом, ја сам то онда на једно ухо чуо, а на друго пустио. Кнежевско име имало је малу вредност код мене: ја сам недавно прочитао Шилерове „Разбојнике“.

· II.

Имао сам навику, да свако вече шврљам по врту с пушком у рукама и да вребам вране. Одавно сам ја мрleo те опрезне, грабљиве и лукаве тигце. Тога дана, о ком хоћу да говорим, опет сам отишао у врт и узалудно обишавши све стазе (вране су ме познавале и само су издалека и уретко гакале) случајно се приближим ниској огради, што је одвајала наше имање од узаног комадића врта, који се иза крила надесно пружао и њему припадао. Ишао сам сагнуте главе. Наједанпут чујем неке гласове, погледам кроз плот и — просто се скаменим... Угледао сам необичан приказ.

На неколико корака од мене, на пропланку између цбунова зелене малине, стајала је висока, витка девојка, у пругастој ружичастој хаљини и с белом марамом на глави. Око ње гурала су се четири млада човека, а она их је наизменце лупала по челу оним ситним сивим цветићима, чије име ја не знам, а који су деци добро познати. Ти цветићи претварају се у омање мехуре, који пу-

цају кад се њима удари о штогод тврдо. Млади људи су с великим уживањем подносили своје чело, а покрети девојке (ја сам је са стране видео) били су тако чаробни, заповеднички, љупки, весели и мили, да ја умало нисам узвикнуо од дивљења и милине, и чини ми се све бих на свету дао, само да и мене ти прекрасни прстићи лупну по челу. Пушка ми исклизну на траву; ја све заборавих. Очима сам прождирао тај витки стас и врат, лепе руке и мало разбарушену плаву косу, па оне полузатворене паметне очи и трепавице и нежне образе испод њих.

— Младићу, еј младићу, чу се нечиј глас; зар је допуштено да се тако гледају туђе девојке?

Ја сав уздртах и чисто обамрех... Близу мене, иза ограде, стајао је некакав човек, кратко ошишане црне косе, и подруљиво гледао у мене. У исти мах и девојка се окрете к мени... Ја угледах крупне, граорасте очи на живахном веселом лицу, — и цело то лице наједанпут задрхта, засмеја се, бели зуби блес-

нуше на њему, обрве се некако враголасто узвише... Ја се заплахих, докопах пушку и праћен звонким, али не пакосним, смехом утекох кући, јурнух у своју собу, пружих се на постељу и покрих очи рукама. Срце ми је просто скакало, било ми је и одвећ стидно, а и весело; осећао сам дотле непознато узбуђење.

Пошто сам се одморио, зачешљам се очеткам и одем на чај. Слика младе девојке непрестано ми је била пред очима; срце је престало играти, али се некако пријатно стезало.

— Шта ти је? изненадно ме упита отац. Је си ли убио врану?

Ја хтедох све да му испричам, али се уздржах и само у себи осмехнух.

Кад сам хтео лећи да спавам, ја се ни сам не знам зашто, трипут окретох на једној нози, намазах се помадом, легох и сву ноћ сам као заклан спавао. Пред зору тренутно се пробудим, подигнем главу, усхићено погледам унаоколо, и опет заспим.

III.

„Како бих се с њима познао?“ била ми је прва мисао, чим сам се ујутру

пробудио. Пре чаја отишао сам у врт, али нисам прилазио огради сасвим близу и никог нисам видео. После чаја прошетао сам се неколико пута улицом испред летњиковца и издалека загледао у прозоре. Учинило ми се да је *њено* лице иза завесе и брзо сам се поплашено удаљио. „Ипак треба да се познам“, мислио сам ја узрујано шетајући се по песковитој пољани, што се простирала испред Нескучнога. „Али, питање је како?“ Сећао сам се најмањих ситуација синоћњег виђења. Мени је, не знам зашто, остало најживље у памети како се она мени подсмевала... Али док сам се ја узбуђивао и кројио разне планове, судбина је за мене радила.

У мом одсуству мати ми је добила од нове суседе писмо на сивој хартији, запечаћено мрким воском, који се употребљава једино на поштанским упутницама и на запушачима код јевтиних вина. У том писму, написаном погрешним правописом и нечистим рукописом, кнегиња је молила моју матер да је узме под своје покровитељство. Моја се мати, по

речима кнегињиним, знала с људима од утицаја, од којих је зависила њена судбина и судбина њене деце, јер је она имала врло важне парнице. „Ја се квама обраћам, писала је она, као отмена госпођа котменој госпођи, уз то мени је приатно користитисе овим случајем.“ Завршујући писмо, она је молила моју матер за допуштење да је походи.

Ја сам затекао матер нерасположену; отац није био код куће и она није имала с ким да се посаветује. Не одговорити „отменој госпођи“, па још кнегињи, није се могло; а како да јој се одговори, мати није знала. Написати писамце француски чинило јој се неумесно, а у руском правопису и сама мати није била велики зналац; она је то знала и није хтела да се осрамоти. Она се обрадова мом доласку и одмах ми заповеди да одем кнегињи и усмено јој кажем да је моја мати, разуме се, увек готова да њеној светлости, према својој моћи, укаже услугу и моли је да изволи к њој у један сахат.

Неочекивано брзо испуњавање мојих тајних жеља и обрадова ме и уплаши; ипак

ја не показах забуне, која ме је обузела, и најпре одох у своју собу, да метнем нову кравату и обучем реденгот; код куће сам још ишао у кратком капутићу с посувраћеном јачицом, и ако ми је то веома мучно било.

IV.

У тескобном и прљавом предсобљу, у које сам ушао дршћући целим телом, и ако сам се трудио да будем миран, дочека ме стар слуга, тамна, бакарне боје лица, тужних као у свињчета очију и тако дубоких бора на челу и слепоочницама, каквих ја у свом животу нисам видео. Он је носио на тањиру оглодану ртеницу харинге, и затварајући ногом врата, што су водила у другу собу, оштро проговори:

— Шта желите?

— Је ли код куће кнегиња Засјекина? упитах ја.

— Вонифати! чу се иза врата дрхтави женски глас.

Слуга ми окрете леђа и ја угледах на његовој грбини јако излизану ливреју

с једним јединим црвенкастим пуцетом с грбом. Он спусти тањир на под и уђе у собу.

— Јеси ли ишао у квартал? проговори исти женски глас. Слуга нешто промрља. А?... Неко је дошао? чу се опет. Суседни господичић? Лепо, реци му нека уђе.

— Изволите у гостинску собу, рече слуга, који се опет појави преда мнош и узне тањир с пода.

Ја уђох у „гостинску собу.“

Нашао сам се у омањој и не баш сасвим чистој соби са сиротињским намештајем, који као да је тек сад унесен. Крај прозора, на фотељи са одломљеним наслоном, седела је ружна и разбарушене косе жена, у зеленој похабаној хаљини и са шареном вуненом марамом око врата. Њене мале црне очи просто се упише у мене.

Ја јој приђох и поклоних се.

— Имам ли част, да говорим са кнегињом Засјекином?

— Ја сам кнегиња Засјекина; а ви сте извесно син господина В.?

— Тако је. Дошао сам к вама с поруком од моје матере.

— Седите, молим вас. Вонифати! Јеси ли видео где су моји кључеви?

Ја казах госпођи Засјекиној одговор моје матере на њено писмо. Она ме саслуша лупкајући својим дебелим црвеним прстима по прозорској дасци; а кад ја сврших, она се још једном загледа у мене.

— Врло добро; зацело ћу доћи, рече она напослетку. Како сте ви још млади! Колико вам је година, ако смем питати?

— Шеснаест, одговорих ја и нехотице устежући се.

Кнегиња извади из шпага некакве исписане, масне хартије, поднесе их под сами нос и стаде претурати.

— Лепе године, изненадно рече она, окрете се и стаде се вртети на столици. А ви, молим вас, немојте се снебивати. Код мене је све просто.

„И сувише просто,“ помислих ја, па и нехотице се згадих, бацивши поглед на целу њену ружну особу.

У тај мах друга врата гостинске собе

нагло се отворише и на прагу се појави девојка, коју сам јуче у врту видео. Она подиже руку и преко лица прелете јој осмејак.

— А, ево и моје кћери, рече кнегиња и лактом показа на њу. Зиночка, ово је син нашега суседа, господина В. Како вам је име, ако смем питати?

— Владимир, одговорих ја устајући и шапућући од узбуђења.

— А по оцу?

— Петровић.

— Тако! Ја сам знала једног полицијског старешину, коме је такође било име Владимир Петровић. Вонифати! Немој тражити кључеве; кључеви су у мом шпагу.

Млада девојка, мало жмирећи и нагнувши главицу на страну, непрестано је гледала у мене и као и пре смешила се.

— Ја сам већ видела мсије¹ Вољдјемара, отпоче она. (Сребрнасти звук њенога гласа прође кроза ме с неком пријатном хладноћом). Ви ћете ми допустити, да вас тако зовем.

¹ Господина,

— Молим вас, промуцах ја.

— Где то? упита кнегиња.

Кнегињица не одговори матери.

— Имате ли сад посла? упита она не спуштајући очију с мене.

— Баш никаква.

— Ходите, да ми помогнете вуницу размрсити. Хајдете у моју собу.

Она махну главом на ме и пође из гостинске собе. Ја се упутих за њом.

У соби, у коју уђосмо, био је мало лепши намештај и с бољим укусом распоређен. У осталом, ја у том тренутку нисам могао готово ништа запазити; ја сам се као у сну кретао и осећао сам у целом свом телу неко до лудила силно блаженство.

Кнегињица седе, узе кануру црвене вунице и, показујући ми столицу према себи, пажљиво је раздрешила и метну ми је на руке. Све је она то радила ћутећи и с неким забавним одуговлачењем и с оним истим ведрим и враголастим осмехом на једва, једва развученим уснама. Она поче намотавати вуницу на превијену карту и наједанпут ме погледа тако сјајним и про-

ницљивим погледом, да ја и нехотице сагох главу. Кад јој се очи, већином полузашкиљене, свом ширином својом отворише, њено се лице сасвим измени, баш као да се светлост разли по њему.

— Шта сте ви, мсије Вољдјемар, синоћ помислили о мени? упита она после кратког ћутања. Извесно сте ме осуђивали?

— Ја... кнегињице... ја нисам ништа мислио... како ја могу... одговорих ја збуњено.

— Слушајте, рече она на то; ви мене још не познајете: ја сам одвећ чудна; ја хоћу да ми се увек истина говори. Вама је, чула сам, шеснаест година, а мени је двадесет и једна. Ви видите да сам ја много старија од вас, и зато ми морате свагда истину говорити... и слушати ме, додаде она. Гледајте у мене. Зашто ме не гледате?

Ја се још већма збуних, али ипак погледах у њу. Она се осмехну, али не пређашњим већ другим осмехом, који повлађује.

— Гледајте у мене, рече она тишим

гласом; мени то није непријатно... Ваше ми се лице допада; ја осећам да ћемо ми бити пријатељи. А допадам ли се ја вама? упита она враголасто.

— Кнегињице.... заустих ја.

— Прво, зовите ме Зинаидом Александровном, а друго, каква је то навика код деце (она се поправи), код младих људи, да не говоре оно, што осећају. То код одраслих може поднети. Ја вам се допадам, је л' те?

И ако ми је било врло пријатно, што она са мном тако отворено говори, ипак ме је то мало увредило. Хтео сам да јој покажем, како она нема посла с дечком, и начинивши се, колико сам могао, слободан и озбиљан, рекнем: „Заиста, ви ми се, Зинаида Александровна, јако допадате, ја то нећу да кријем.

Она застајкујући климну главом неколико пута.

— Имате ли васпитача? изненадно упита она.

— Не, ја већ одавно немам васпитача.

Ја сам лагао; још није било ни ме-

сец дана прошло, откад сам се растао са својим Французом.

— О, јест, ја видим да сте ви сасвим одрастао младић.

Она ме овлаш удари по прстима.

— Држите руке право, рече она и приљежно стаде намотавати клупче.

Ја се користих тим, што она није подизала очију, и стадох је разгледати, из најпре кришом, а после све слободније и слободније. Њено лице учини ми се још лепше, него што ми се јуче учинило: све је на њему било веома нежно, паметно и мило. Она је седела леђима окренута прозору, застртом белом завесом; сунчани зрак пробијао је кроз завесу и меком светлошћу обасјавао њену бујну златасту косу, чисти девојачки врат, повијена плећа и нежне мирне груди. Ја сам је гледао — и како ли ми је постала драга и блиска! Мени се чинило као да је одавно знам и да ништа нисам знао, нити сам живео, док њу нисам познао. На њој је била угасита, већ изношена, хаљина и кецеља; ја бих, чини ми се, радо помиловао сваку бору те хаљине и

кецеље. Врхови њених ципелица вирили су испод хаљине; ја бих с побожношћу клекао пред те ципелице....

„И ето ја седим пред њом, мислио сам ја; познао сам се с њом.... Боже мој, колико сам срећан!“ Од радости умало нисам скочио са столице, али сам само потапкао ногама као дете, кад се на нешто лакоми.

Било ми је добро, као риби у води, и ја не бих никад отишао из те собе, нити бих оставио то место.

Њени се капци лагано подигоше и опет милосно засијаше преда мном њене сјајне очи и она се опет осмехну.

— Како ме ви гледате, лагано рече она и попрети ми прстом.

Ја поцрвених.... „Она све разуме, она све види“, сену ми кроз главу. „А и како да све не разуме и не види!“

Наједанпут нешто залупа у другој соби — зазвезка сабља.

— Зина! викну кнегиња из гостинске собе. Бјеловзоров ти донео маче.

— Маче! узвикну Зинаида, хитро скочи, баци клупче мени на крило и отрча из собе.

И ја устадох, спустих кануру вунице и клупче на прозорску даску, уђох у гостинску собу и у чуду стадох. Насред собе лежало је, раскречених шапа, пругасто маче; Зинаида је клечала крај њега и опрезно му подизала њушчицу. Крај кнегиње, заградивши скоро цео простор између прозора, стајао је плав, гргураве косе, делија хусар, румена лица и буљавих очију.

— Како је смешно! рече Зинаида; и очи му нису сиве, већ зелене, па како су му уши велике! Хвала вам, Викторе Јегорићу. Ви сте врло љубазни.

Хусар, у ком сам познао једног од оних младих људи, што сам јуче видео, осмехну се и поклони, при чему звецну мамузама и тресну сабљом.

— Ви сте синоћ изволели рећи, како бисте волели да имате пругасто маче са великим ушима.... и ето, ја сам вам набавио. Реч — закон.

И он се опет поклони.

Маче слабо маукну и поче њушити под.

— Оно је гладно, узвикну Зинаида. Вонифати! Соња! донесите млека.

Служавка, у старој жутој хаљини и с избледелом марамом око врата, уђе са зделом млека и метну је пред маче. Маче се стресе, зажмури и стаде локати.

— Како му је румен језичић, рече Зинаида, саже главу скоро до пода и стаде га у сами нос загледати.

Маче се насити и поче прести и увијајући се чепати ножицама. Зинаида устаде, окрете се служавци и немарно рече:

— Изнеси га.

— За маче ручицу, рече хусар, искези зубе и наже се целим својим снажним телом, јако утегнутим у нов мундир.

— Обе, рече Зинаида, и пружи му обе руке.

И док их је он љубио, она је преко рамена у мене гледала.

Ја сам непомично стајао на једном истом месту и нисам знао да ли да се насмејем, да ли штогод да рекнем, или само да ћутим. Док ти ми изненадно, кроз отворена врата, паде у очи наш лакеј Фјодор. Он ми је давао знаке. Ја несвесно изиђох к њему.

— Шта ћеш? упитах га.

— Мамица ме послала по вас, рече он шапатам. Они се љуте, што се не враћате с одговором.

— Зар сам ја одавно овде?

— Више од сахата.

— Више од сахата, и нехотице понових ја, вратих се у гостинску собу и стадох се клањати, повлачећи ноге по поду.

— Куда ћете? упита ме кнегињица, погледавши ме иза хусара.

— Морам кући. И тако, ја ћу казати, рекох ја старој, да ћете ви у два сахата доћи к нама.

— Тако и кажите, злато моје.

Кнегиња журно извади бурмутицу и тако жестоко ушмркну бурмута, да ја чак уздрхтах.

— Тако и кажите, понови она жмиркајући засузелим очима и стењући.

Ја се још једном поклоних, окретох се и изиђох с оним нелагодним осећањем, које обузме млада човека, кад зна да за њим гледају.

— Слушајте, мсије Вољдјемар, дођите нам почешће, викну Зинаида и опет се засмеја.

„Што се она непрестано смеје?“ мислио сам ја враћајући се кући праћен Фјодором, који ми ништа није говорио, већ је као с неким прекором ишао за мном.

Мати ме је покарала и чудила се шта сам ја тако дуго радио код те кнегиње. Ја јој ништа нисам одговарао и отишао сам у своју собу. Одједанпут обузе ме велика туга... Силом сам се уздржавао од плача... Био сао љубоморан на ху-сара.

V.

Кнегиња је, као што је и обећала, дошла у походу мојој матери и није јој се допала. Ја нисам био присутан њиховом виђењу, али мати за ручком рече оцу да јој се чини та кнегиња Засјекина *femme très vulgaire*,¹⁾ да јој је веома досадила својим молбама да се заузме за њу код кнеза Сергија, да она има све некакве парнице и послове — *de vilaines affaires d'argent*²⁾ — и да је она, мора бити, нека велика сплеткашица. Мати је

1) Велика простакуша.

2) Ружне новчане парнице.

ипак додала како ју је, заједно с ћерком, позвала да сутра дође на ручак, (чувши речи „с ћерком,“ ја забодох нос у тањир) јер је она, крај свега тога, ипак отмена суседа.

На то мој отац рече, како се он сад сећа каква је то госпа, како је у младости знао покојнога кнеза Засјекина, одлично васпитаног, али тупсглавога и свађалицу човека, како су га у друштву звали „le Parisien“¹⁾ зато, што је дуго живео у Паризу. Он је био врло богат али је прокартао све своје имање и — не зна се зашто, мал те не за љубав новца; у осталом он би могао и бољи избор учинити, додаде отац и хладно се осмехну — оженио се ћерком некаквог судског чиновника. А кад се оженио, упустио се у спекулације и сасвим пропао.

— Само да не иште новаца на зајам, рече мати.

— То лако може бити, мирно одговори отац. Говори ли она француски?

— Врло рђаво.

— Хм. У осталом, то ништа не значи.

¹⁾ Парижанин.

Ти си ми, чини ми се, рекла да си и кћер њену позвала? Мене је неко уверавао да је она врло мила и образована девојка.

— А! Дакле она није на матер.

— Ни на оца, одговори отац. И он је био образован, али глуп.

Мати уздахну и замисли се. Отац ућута. Мени је било веома нелагодно, док се тај разговор водио.

После ручка отишао сам у врт, али без пушке. Био сам се зарекао да не прилазим „врту Засјекиних“, али ме је неодољива сила тамо вукла — и није било забадава. Нисам се још ни приближио огради, кад угледах Зинаиду. Сад је била сама. Држала је у рукама књигу и лагано ишла по стази. Мене није ни смотрила.

Ја је умало не пропустих да прође, али се предомислих и накашљах.

Она се осврте, али не стаде, само руком забаци плаву траку свог округлог сламног шешира, погледа у мене, овлаш се осмехну и опет упре очи у књигу.

Ја скидох капу, тужно постајах мало

на месту и с тешким срцем пођох даље.
„Que suis-je pour elle?“¹⁾ помислих ја —
Бог ће га знати зашто — на францу-
ском језику.

Познати кораци чуше се иза мене,
ја се освртох: к мени је, својим брзим
и лаким ходом, ишао отац.

— Је ли то кнегињица? упита он.

— Кнегињица.

— А зар је ти знаш?

— Јутрос сам је код кнегиње видео.

Отац застаде, наједанпут окрете се
на потпетицама и врати се. Кад би према
Зинаиди, он јој се уљудно јави. И она
се њему јави, али с неким малим чуђе-
њем на лицу, и спусти књигу. Видео
сам како га је очима пратила. Мој се
отац свагда врло лепо одевао, по свом
укусу и просто; али никад ми се није
учинио његов стас виткији, никад му
сиви шешир није лепше стајао на њего-
вој, мало проређеној, коврцавој коси.

Ја се упутих Зинаиди, али она чак и
не погледа на ме, већ опет узе књигу и
оде даље.

¹⁾ Шта сам ја у њеним очима.

VI.

Цело вече и сутрашње јутро провео сам у неком тужном ћутању. Сећам се како сам покушао да радим, узео Кајданова, — али узалуд су промицали пред мноштем редови и стране тога чувеног уџбеника. Десет пута узастопце прочитао сам речи: „Јулије Цезар одликовао се војничком смелошћу“, ништа нисам разумео и бацио сам књигу. Пред ручак опет сам се напомадио, опет сам обукао реденгот и везао кравату.

— Што ће ти то? упита ме мати. Ти још ниси студент, а Бог зна да ли ћеш и положити испит. Кратки капутић није ти давно начињен. Ваљда га нећеш бацити.

— Биће гостију, готово очајно прошаптах ја.

— Чудна чуда! И то су ми неки гости!

Морало се покорити. Заменио сам реденгот кратким капутићем, али кравате нисам скинуо. Кнегиња с ћерком дође по сахата пре ручка. Старица је преко зелене, мени већ познате, хаљине пре-

бацила жут шал и метнула на главу неку старинске моде капу са тракама као ватра црвеним. Она одмах отпоче разговор о својим меницама, стаде уздисати и тужити се на своју сиромаштину; „мољакала је“, али се није нимало снебивала, и сад је исто онако хучно шмркала бурмут, исто се онако слободно окретала и вртила на столици. Њој као да није ни на ум падало, да је она кнегиња. Али се Зинаида опет држала одвећ поносито, готово охоло, као права кнегињица. На лицу јој се огледала хладна мирноћа и достојанственост. Ја је нисам познао; нисам познао ни њен поглед, ни осмех, и ако ми се и оваква, каква је била, учинила дивна. На њој је била лака хаљина од бареша са плавим цветићима; коса јој је, по енглеском начину, у дугим увојцима падала низ образе. Тако чешљање доликовало је њеном хладном иразу на лицу.

За ручком мој је отац седео крај ње и са, њему својственом, отменом и мирном љубазношћу забављао своју суседу. Он је по кадшто погледао у њу, и она

је по кадшто погледала на њега, али тако чудно, готово непријатељски. Говорили су француски. Мене је, сећам се, изненадило како Зинаида правилно изговара.

За време ручка кнегиња се, као и пре, нимало није снебивала, много је јела и хвалила јела. Матери је очигледно била досадна и она јој је одговарала с неком тужном немарношћу. Отац се по кадшто малчице мрштио. Матери се ни Зинаида није допала.

— То је нека гордељивица, говорила је она сутрадан. И кад се помисли чим се она горди — *aves sa mine de grisette!*¹

— Види се да ти ниси виђала гризете, рече отац.

— Хвала Богу!

— Разуме се, хвала Богу... само како можеш о њима свој суд давати?

На мене Зинаида није ни најмање пажње обраћала. Убрзо после ручка кнегиња се стаде праштати.

— Ја ћу се надати на ваше покровитељство, Марија Николајевна и Петре

¹) Млада радница која има љубавника.

Васиљићу, отежући рече она матери и оцу. Шта да се ради! Било, па и прошло. Ето и ја сам светлост, додаде она с непријатним смехом, — али која вајда од господства, кад се нема шта јести!

Отац јој се с поштовањем поклони и отпрати је до ходничких врата.

Ја сам стајао у свом кусом капутићу и у под гледао, баш као да сам на смрт осуђен. Понашање Зинаидино према мени сасвим ме је убило. Како ли се изненадих, кад ми она, пролазећи крај мене, брзо и с пређашњом милоштом у очима шану:

— Дођите к нама у осам сахата. Слушајте, зацело дођите...

Ја тек што раширих руке, али она пребаци белу мараму преко главе и већ се удаљи.

VII.

Тачно у осам сахата ја, у реденготу и с ушчешљаном косом навише, уђох у предсобље кућице, у којој је кнегиња становала. Стари слуга намрштено ме погледа и мрзовољно устаде с клупе. У гоштинској соби чули су се весели гласови.

Ја отворих врата и устукнух од чуда. На сред собе стајала је кнегињица на столици и пред собом држала мушки шешир; око столице гурали су се петорица људи. Они су се трудили да завуку руку у шешир, а она га је све више дизала и трескала њим. Кад мене угледа, она викну :

— Чекајте, чекајте! Ево новог госта; треба и њему дати цедуљу.

И лако скочивши са столице, ухвати ме за крај рукава: „Ходите, рече ми; што сте стали? Messieurs,¹ допустите да вас једног другом прикажем: ово је мсије Вољдјемар, син нашега суседа. А ово су, додаде она окренувши се мени и редом показујући госте: граф Малевски, доктор Лушин, песник Мајданов, капетан у оставци Нирмацки и хусар Бјеловзоров, кога сте већ видели. Молим вас да се волите и пазите.

Ја се толико застидех, да се и не поклоних. У доктору Лушину познао сам онога гаравога господина, који ме је онако

¹ Господо.

немилосрдно у врту осрамотио. Остали су ми били непознати.

— Графе, продужи Зинаида, напишите мсије Вољдјемару цедуљу.

— То није право, одговори с малим пољским нагласом граф, врло леп и кичошки одевен црномањаст човек, изразитих црних очију, танка бела носића и с танким брчићима изнад мајушних уста. Он није с нама играо фоте.

— Није право, додаде Бјеловзоров, а с њим и господин, названи капетан у оставци, човек око својих четрдесет година, толико рохав, да је изгледао права ругоба, гргураве косе као у Арапина, погрбљен, кривоног и у незакопчаној блузи без еполета.

— Пишите цедуљу, кад вам се каже, понови Зинаида. Каква је то буна? Мсије Вољдјемар је први пут с нама и данас нема за њега закона. Никаква гунђања; пишите, ја тако хоћу.

Граф слеже раменима, али послушно саже главу, узе перо у белу прстењем урешену руку, оцепи парче хартије и поче на њему писати.

— Допустите да бар објасним господину Вољдјемару у чему је ствар, отпоче подсмешљивим гласом Лушин, јер је он сасвим збуњен. Видите, млади човече, ми играмо фоте; кнегињица је заслужила казну, и онај, коме допадне срећна цедуља, имаће право да јој пољуби ручицу. Јесте ли разумели, што сам вам казао?

Ја га само погледах и остадох стојећи као у заносу, а кнегињица опет скочи на столицу. Сви потрчаше к њој, и ја за њима.

— Мајданове, рече кнегињица високом младом човчку, сувоњава лица, малих кратковидих очица и са необично дугом црном косом; ти, као песник, треба да будете великодушни и да уступите мсије Вољдјемару своју цедуљу, да би он имао два срећна случаја, место једног.

Али Мајдановодричући махну главом и затресе косом. Ја после свију спустих руку у шешир, узех цедуљу и развих је. Господе, шта се од мене учини, кад угледах на њој реч: пољубац!

— Пољубац! узвикнух ја и нехотице.

— Браво! он је добио, прихвати кнегињица. Е, баш ми је мило.

Она сиђе са столице и тако ведро и нежно загледа ми се у лице, да у мени срце заигра.

— А је ли вама мило? упита ме она.

— Мени?... промуцах ја.

— Продајте ми вашу цедуљу, изненадно грмну Бјеловзоров крај самог мог уха. Даћу вам сто рубаља за њу.

Ја одговорих хусару тако љутитим погледом, да Зинаида запљеска длановима, а Лушин узвикну: „То је момак!“

— Али ја, као руковалац игре, додаде он, морам пазити да се сва правила испуне. Клекните, мсије Војдјемар, на једно колено. Тако је код нас уобичајено.

Зинаида стаде преда ме, наже главу мало у страну, као да је хтела да ме боље разгледа, и достојанствено ми пружи руку. Мени паде магла на очи, ја хтедох да клекнем на једно колено, а клекох на оба и тако се неспретно дотакох Зинаидиних прстију, да огребох врх носа о њезин нокат.

— Добро је, викну Лушин и поможе ми да устанем.

Игра фоте продужи се. Зинаида ме намести крај себе. Какве све казне није она измишљала! Једном је, између осталог, морала представљати стату-у, и она изабра за постоље ружнога Нирмацког и рече му да легне потрбушке, па још да савије главу на груди. Смех није ни за тренутак престајао. Мени, усамљено и озбиљно васпитаном дечку, одраслом у честитој господској кући, од све те хуке и буке, од те без устручавања, готово плаховите, веселости, од тога што сам први пут запао у друштво непознатих људи, од свега тога заврте ми се у глави. Просто сам се опио као од вина. Почео сам се смејати и брбљати гласније од других, тако гласно, да чак стара кнегиња, која је седела у другој соби с некаквим судским чиновником од Иверских вратница, кога је ради саветовања била позвала, изиђе да ме види. Али сам ја био тако срећан, да штоно се каже, нисам ни брком мрднуо и нисам ни гроша давао ни за чиј подсмех, ни за чије попреке погледе.

Зинаида је и даље указивала мени особиту пажњу и није ме пуштала од

себе. При једној казни пало ми је у део да седим с њом напоредо и да се покријемо једном истом свиленом марамом: требало је да јој кажем *своју шајну*. Сећам се како су се обе наше главе одједном обреле у загушљивој, полупрозрачној и мирисавој магли; како су се њене очи близу и благо сијале; како је врео дах излазио из њених отворених уста и зуби јој се видели, а крајеви њене косе голицали ме и пекли. Она се тајанствено и враголасто осмехивала и на крају крајева ми шанула: „Дакле, шта је?“ а ја сам и руменио, и смејао се, и окретао главу од ње, и једва дисао.

Игра фоте постаде нам досадна; почесмо играти прстена. Боже мој, какво сам усхићење осетио, кад сам забленувши се некуд добио од ње изненадан и јак ударац по прстима! и како ли сам се после нарочито градио забленут, а она ме пецкала, али није дизала намештених руку.

Шта све нисмо тога вечера радили! И на клавиру смо свирали, и певали, и играли, и представљали цигански логор.

Нирмацког су обукли као медведа и напојили га сланом водом. Граф Малевски показивао нам је разне вештине с картама и заврши тим, што спаковавши карте подели себи за вист све адуте, на што је Лушин „имао част да му честита.“ Мајданов нам је декламовао одломке из свога пева „Убилац“ (ствар се догађала у највећем жеку романтизма), који је намеравао издати у црном оквиру с насловом од крвавих слова. Судском чиновнику од Иверских вратница украли су шешир с колена и натерали га да, као откуп, поигра козачки. Старом Вонифатију натакли су женску капицу, а кнегиња је метнула мушки шешир... Не може се све ни изређати.

Једини Бјеловзоров, намрштен и љутит, стајао је у крају... По кадшто му се очи закрваве, он се сав зацрвени и чинило вам се, ето сад ће јурнути на нас и као иверје разбацати нас на све стране; али је кнегиња погледала на њ, претила му прстом и он се опет повлачио у свој кут.

Напоследку се преморисмо. Кнегиња и ако је, како је сама говорила, била из-

држљива — никаква дрека није јој до-
сађивала — ипак је осетила умор и же-
лела да се одмори. У дванаест сахата
донесоше вечеру, која се састојала из
парчета старог сувог сира и некаквих
хладних пирощчића са сецканом шунком,
који су се мени учинили слађи од свих
пастета. Вина је била само једна боца,
па и она је изгледала некако чудна : мр-
коласта са широким грлићем, а вино је
у њој било ружичасто. У осталом, нико
га није ни пио.

Уморан и малаксао од среће изишао
сам из кућице. На растанку Зинаида ми
чврсто стеже руку и опет се загонетно
осмехну.

Тежак и влажан ноћни ваздух дуну
ми у зажарено лице. Изгледало је да се
спрема непогода : црни облаци расли су
и клизили по небу ; јасно се видело како
мењају своје чађаве облике. Ветрић је
узнемирено дрхтао кроз тамно дрвеће;
негде далеко, на хоризонту, баш као у
себи тутњала је љутито и потмуло грм-
љавина.

Преко споредних степеница лагано сти-
гнем до своје собе. Мој слуга спавао је

на поду и ја сам га морао прескочити. Он се пробуди, угледа ме и рече како се мати опет наљутила на ме и како је опет хтела да пошље по мене, али јој отац није дао. (Ја никад нисам отишао на спавање, а да се не опростим с њом и да је не замолим за благослов). Што би, би!

Ја рекох служи да ћу се сам скинути и лећи, и угасих свећу. Али нити сам се скинуо, нити сам легао.

Присео сам на столицу и дуго, као очаран, седео. То, што сам осећао, било је одвећ ново и одвећ пријатно... Седео сам, овлаш се освртао и не мичући се лагано дисао и само по кадшто или се ћутке смејао сећајући се свега, или ме изнутра обузимала језа, кад помислим како сам заљубљен и како ево ње, ево те љубави. Лице Зинаидино лагано је пловило преда мном по мраку — пловило и није отпловило; усне су јој се исто онако загонетно осмехивале, очи су гледале у мене мало са стране упитно, замишљено и нежно... као у оном тренутку, кад сам се с њом растао. Напоследку устанем, на

прстима дођем до постеље и не свлачећи се лагано спустим главу на узглавник, као бојећи се да jakim покретом не узнемирим оно, чим сам био сав обузет...

Легао сам, али нисам чак ни очију склопио. Убрзо опазим да у моју собу непрестано упадају некакви слаби одблесци... Придигнем се и погледам на прозор. Његов оквир јасно се издвајао од тајанствено и нејасно беласавих окана. „Непогода“, помислих ја, и заиста је била непогода; али је она одвећ далеко пролазила тако, да се ни грмљавина није чула, само су по небу севале бледе, дуге, баш као разгранате муње. Оне нису толико севале, колико су трепериле и трзале се као крило у тице, што мањкава.

Ја сам устао, пришао прозору и протајао тамо до јутра.... Муње нису ни за тренутак престајале; била је како се у народу зове *врайчја ноћ*.¹⁾ Гледао сам мртво пешчано поље, мрачну грдосију Нескучнога врта, жућкасте фасаде удалених зграда које, рекао би, уздрхте при

¹ Мрачна августовска ноћ.

сваком слабом севању.... Гледао сам и нисам могао очију одвојити. Те тихе муње, та слаба светлуцања, чини ми се, одговарала су оним немим и тајним усхићењима, која су тако исто с часа на час буктала у мени. Јутро се поче помаљати; својим руменим колутима указа се зора. Што се сунце више приближавало, и муње су постајале све блеђе и краће; оне су све ређе и ређе трепериле и напоследку их нестане: јасна и права светлост осванулог дана поплави их.

И у мени је мојих муња нестало. Осетио сам јак умор и умирење... али је лик Зинаидин и даље господарећи лебдео над мојом душом. Само што је и он сам, тај лик, изгледао умиренији. Као што се лабуд, полећући из барских трава, одваја од других ружних ствари, што га окружавају; тако сам се и ја, хотећи да заспим, последњи пут приљубио томе лику, праштајући се с њим с поверљивим обожавањем...

О, мила сећања, благи звуци, сласти и умирење узбуђене душе, малаксала радости првог миља љубави, — где сте ви? где сте ви?

VIII.

Сутрадан, кад сам изјутра отишао на чај, мати ме је мање покарала, него што сам ја очекивао, и терала ме је да јој испричам како сам се синоћ провео. Ја сам јој кратко одговарао, изостављајући многе појединости, и трудио сам се да свему дам потпуно невин изглед.

— Ипак, то није свет *comme il faut*¹⁾, рече мати, и ти немаш никаква посла да к њима трчкараш, место што би требало да се за испит спремаш и радиш.

Како сам знао да се сва брига мате-рина о мом раду ограничава на то мало речи, нисам ни нашао за вредно да јој одговарам; али после чаја отац ме узе под руку, и отишавши са мном у врт, на-тера ме да му испричам све, што сам код Засјекиних видео.

Силну је власт имао мој отац нада мном, — и чудни су били наши односи. Он се скоро није ни бавио мојим васпи-тањем, али никад није викао на мене; це-нио је моју слободу, — он је чак био, ако се тако може рећи, уљудан према

¹ Као што треба.

мени... само није допуштао да му будем близак. Ја сам га волео и с уживањем гледао у њега; он ми се чинио узор правога човека, — и Боже мој, како бих се страсно приљубио к њему, да нисам не престано осећао његову руку, која ме одбија! Али кад год је хтео, умео је готово у тренутку, једном речју, једним покретом пробудити у мени неограничено поверење према себи. Моја се душа отварала, ја сам ћеретао с њим као са разумним другом, као са снисходљивим наставником... Затим ме исто тако изненадно остави, — и његова рука опет ме одбије, милосно и благо, али ме ипак одбије.

По некад се развесели и онда је био готов да скаче и да се игра са мном као дечак (он је волео сва јака телесна кретања). Једанпут, један једини пут, он ме је помиловао тако нежно, да ја у мало нисам заплакао... Али и његова веселост и нежност ишчезавале су не оставивши никаква трага и то што се међу нама дешавало, није ми давало никакве наде на будућност, — просто као да сам све

то у сну видео. Дешавало се, ја се загледам у његово паметно, лепо, ведро лице... срце ми задршће и све моје биће повуче ме к њему... а он, баш као да осети шта се у мени дешава, мимогред ме потапка по образу, па или оде, или се забави ма чим, или постане сав хладан, како је само он умео охладнети, и ја се одмах скуњим и тако исто охладним. Ретки наступи његове нежности према мени нису били изазвани мојим немим, али разумљивим, молбама; они су свагда изненадно наилазили. Размишљајући доцније о карактеру мога оца, дошао сам до тога закључка, да њему није било стало до мене, ни до породичног живота; друго је он волео, и тим се другим потпуно наслађавао.

— Сам узимај, што можеш, а у туђе руке не даји се; буди сам свој, у том је сва вештина живота, рекао ми је он једанпут.

Други пут ја, као млад демократа, упустио сам се пред њим у расуђивање о слободи (он је тај дан био, како сам ја то звао, „добар“ и онда се могло говорити с њим, о чем се год хтело).

— Слобода, прихвати он; а знаш ли ти шта може човеку дати слободу?

— Шта?

— Воља, сопствена воља; она може дати и власт, која је боља од слободе. Знај хтети, па ћеш бити и слободан и заповедаћеш.

Мој је отац пре свега и највише од свега волео да живи, — и живео је... Може бити он је предосећао да му није суђено да се дуго користи „варљивим“ животом; он је умро у четрдесетдругој години.

Ја сам потанко испричао оцу о својој походи Засјекинима. Он ме је полупажљиво, полурасејано слушао, седећи на клупи и шарајући бичем по песку. Он се по каткад осмехивао, некако ведро и весело погледао у мене и задиркивао ме кратким питањима и примедбама. У почетку ја се нисам усуђивао ни име Зинаидино да поменем, али се нисам могао уздржати и почео сам је прекомерно узносити. Отац се непрестано смешкао. Напослетку се замисли, протеже се и устаде.

Сетио сам се како је, излазећи из

куће, наредио да му оседлају коња. Он је био одличан јахач и умео је — много раније од Рери — укроћивати и саме дивље коње.

— Могу ли и ја, татице, поћи с тобом? упитах га ја.

— Не, одговори он, а лице му доби обичан, немарно умиљат израз. Иди сам, ако хоћеш, а кочијашу реци да ја нећу ићи.

Он ми окрете леђа и брзо оде. Ја сам гледао за њим, — њега несташе иза капије. Видео сам како му шешир промиче поред ограде; он уђе к Засјекиним.

Код њих није осто више од сахата, али је одмах отишао у град и тек се увече вратио.

После ручка и ја одем Засјекиним. У гостинској соби затекнем стару кнегињу саму. Кад ме угледа, она се врхом плетиваче почеша по глави испод капице и изненадно ме упита могу ли јој написати једну молбу.

— Врло радо, одговорих ја, и седох на крајичак столице.

— Само пазите, пишите крупнијим словима, рече кнегиња додајући ми пр-

љав лист хартије. А да ли ћете моћи,
злато моје, данас преписати?

— Данас ћу преписати.

Врата од друге собе једва се ошкри-
нуше и појави се лице Зинаидино бледо,
замишљено, са немарно забаченом косом
назад. Она ме погледа крупним хладним
очима и лагано затвори врата.

— Зина, еј Зина! вихну старица. Зи-
наида се не одазва.

Ја сам однео старичину молбу и цело
сам вече над њом провео.

IX.

Моја „страст“ отпочела је тога дана.
Ја сам, сећам се, тада осетио нешто сли-
чно оном, што мора осетити човек, кад
ступа у службу. Ја већ више нисам био
безазлен млад дечак; ја сам био заљуб-
љен. Рекао сам да је тога дана отпочела
моја страст, а могао бих одмах додати да
су тога истог дана и моје муке отпо-
челе. Туга ме је морила, кад није било
Зинаиде са мном, ништа ми није ишло
у главу, ништа ми није за руком пола-
зило, по цео дан сам само о њој мислио.

Туговао сам, али и у њеном присуству није ми било лакше. Био сам љубоморан, увиђао сам своју незнатност, глупо сам се дурно и глупо понизно био услужан — па ипак ме је неодољива сила вукла к њој, и сваки пут сам и нехотице дрхтао од среће, кад сам прекорачивао праг њене собе.

Зинаида се одмах досетила, да сам ја у њу заљубљен — та мени није ни на ум падало, да то кријем — она је збнјала шалу са мојом страшћу, задиркивала ме, мазила и мучила. Слатко је бити једини извор, неограничени и неодговорни узрок огромне радости и најдубље туге за другога, — а ја сам у Зинаидиним рукама био мек као восак. У осталом, нисам се ја једини у њу заљубио; сви људи, који су јој у кућу долазили, били су луди за њом, и она их је све на ланцу држала крај својих ногу. Њу је забављало да у њима буди час наду, час страховања, да окреће њима по својој вољи (то је она називала куцати људма једног о другог), а њима није ни на ум падало да се противе и радо су јој се покоравали.

У свему њеном бићу, живахном и лепом, била је некаква особито привлачна мешавина препредености и безбрижности, извештачености и простоте, мирноће и несташности; у свему, што је она радила или говорила, у сваком њеном покрету огледала се фина, љупка привлачност, у свему се јављала особита, живахна сила. И лице јој се непрестано мењало, и оно је играло: на њему се готово у исти мах огледала подругљивост, замишљеност и страсност. Најразличнија осећања, лака брза, као сенке облака у сунчани ветровити дан, непрестано су јој прелетала преко очију и усана.

Сваки од њених обожавалаца био јој је потребан. Бјеловзоров, кога је она називала неки пут „мој звер“, а неки пут само „мој“, радо би за њу и у ватру скочио. Како се није надао на своје умне подобности и друге лепе особине, он јој је непрестано мудио да се ожени њом, наговештавајући јој како други само празне разговоре воде. Мајданов је одговарао поетским струнама њене душе. Човек доста хладан, као што су скоро

сви писци, он ју је непрестано уверавао, а можда и самог себе, како је обожава и опевао је у бескрајно дугим стиховима, које јој је читао с неким неприродним и искреним одушевљењем. Она му је била и наклоњена и малчице му се подсмевала; слабо му је веровала, и наслушавши се његових љубавних излива, нагонила га је да чита Пушкина, да би се, како је она говорила, ваздух очистио. Лушин, подругљив и на језику циничан доктор, знао ју је најбоље од свих и волео је више од свих, и ако ју је нападао и у очи и иза леђа. Она га је ценила, али му није попуштала, и каткад с особито злурадним задовољством давала му је да осети, како је и он у њеним рукама.

— Ја сам кокета, ја сам без срца, ја сам глумачка природа, рекла му је она једанпут преда мнош; лепо дајте ми руку, ја ћу у њу забости чиоду; вас ће бити стид од овог младог човека, вас ће болети, па ипак ћете се ви, искрени човече, смејати.

Лушин поцрвени, окрете се од ње,

уједе се за усне, али јој на крају крајева пружи руку. Она га убоде, а он се збиља поче смејати.... И она се смејала, забадајући чиоду доста дубоко и завирујући му у очи, које је он узалуд окретао на све стране.

Најтеже ми је било разумети односе, који су постојали између Зинаиде и графа Малевског. Он је био леп, умешан и паметан, али је код њега било нечега сумњивога, нечега лажнога, што сам и ја, дечак од шеснаест година, уочио и чудио сам се како Зинаида није то опажала. А може бити она је и опажала ту лаж, али је се није гнушала. Рђаво васпитање, чудна познанства и навике, стално присуство матере, сиромаштво и неред у кући, све почев од саме слободе, којом се млада девојка користила, од сазнања своје надмоћности над свима људима, што је окружавају — све је то у њој развило неку полупрезриву немарност и попустљивост. Дешавало се, ма шта се догодило — уђе ли Вонифати и јави да је шећера нестало, обелодани ли се каква гнусна сплетка, посвађају ли се гости —

она само затресе својим увојцима и рекне:
„То су ситнице,“ и мало се кида.

Али у мени сва крв узаври, кад Малевски, подмукло клатећи се као удварица, приђе к њој, елегантно се ослони на наслон њене столице и почне јој на ухо шаптати и надувено и умиљавајући се осмехивати се, а она скрсти руке на груди, пожљиво гледа у њега па и сама се смешка и маше главом.

— Какво задовољство имате, да примате господина Малевског? упитих је ја једном.

— Он има тако лепе брчиће, одговори она. У томе се ви не разумете.

— Да ви не мислите, да сам ја у њега заљубљена? рече ми она другом приликом. Не, ја не могу волети такве, које морам с висине гледати. Мени треба такав, који би мене савладао... Али, Бог је милостив, на таквог нећу наићи. Нећу пасти ни у чије руке; не, нећу!

— Дакле, ви никада нећете заволети?

— А вас? Зар ја вас не волим? рече она и удари ме по носу крајичком рукавице.

Јест, Зинаида је збијала велику шалу са мном. За три недеље виђао сам је сваки дан, — и шта све није она радила са мном! К нама је ретко долазила, а није ми то ни било жао: она је у нашој кући постајала госпођица кнегињица, — и ја сам је избегавао. Бојао сам се да се не одам пред матером; она нимало није ценила Зинаиду и непријатељски је мотрила на нас. Оца се нисам много бојао; он баш као да ме није ни опажао, а с њом је мало говорио, али некако особито паметно и значајно.

Ја нити сам радио, ни читао, — чак се нисам ни шетао по околини, нити сам јахао. Као буба, кад је привежу за ногу, непрестано сам облетао око омиљене кућице; чинило ми се остао бих тамо до века... али то није могло бити: мати је гунђала на мене, а неки пут ме је и Зинаида терала. Тада сам се ја затварао у своју собу, или одлазио чак на крај врта, пео се на остатак развалине од високе, камените, стаклене баште и обесивши ноге низа зид, што излази на пут, сахатима седео и гледао, гледао, а ништа

нисам видео. Украј мене, по прашљивој коприви, лено су прелетали бели лептири; дрски врапци падали су недалеко од мене на полуизломљену црвену цигљу, досадно ћирикали и раширивши репић целим се телом вртили. Још и сад опрезне вране изретка су гакале стојећи високо, високо на оголелом врху брезе; сунце и ветар тихо су треперили између њених ретких гранчица. Тих и тужан звук звона са Донског манастира по кадшто је допирао до мене, а ја сам седео, гледао и слушао и свега ме је обузимало неко безимено осећање, у ком је било све: и туга и радост, и наслућивање будућности, и жеља и страх од живота. Али ја тада ништа од тога нисам разумевао, и не бих умео дати име ничему том, што се у мени јављало — или би све то назвао једним именом — именом Зинаиде.

А Зинаида се непрестано играла мноме, као мачка мишем. Она је час кокетовала са мном, и ја сам се узбуђивао и топио од милине; час ме изненадно отурала од себе, а ја се нисам смео

приблизити к њој, нити сам смео у њу погледати.

Сећам се, како је неколико дана уза-
стопце била врло хладна према мени, и
ја сам изгубио сву храброст и бојаж-
љиво свраћајући њиховој кућици гледао
да сам ближе старој кнегињи, и ако је
она баш у то време грдила и драла се,
— њени менични послови рђаво су ишли,
и она је већ двапут имала објашњење
с чланом полиције.

Једном пролазећи у врту крај познате
ограде угледам Зинаиду. Она је подбо-
чивши се рукама седела на трави и ни-
мицала се није. Ја хтедох да се обазриво
удаљим, али она подиже главу и даде
ми заповеднички знак. Ја на месту оба-
мрех; у први мах не разумедох је. Она
ми поново даде знак. Ја брзо прескочих
ограду и радосно потрчах к њој, али ме
она погледом заустави и показа ми на
путању, што је била на два корака од
ње. У забуну и не знајући шта да ра-
дим, ја клекох на крај путање. Она је
била тако бледа, тако горка туга, тако
силан умор огледали су се у свакој ње-

ној црти, да се у мени стеже срце и ја и нехотице прошаптах:

— Шта вам је?

Зинаида пружи руку, откиде некакву травку, загризе је и баци далеко.

— Ви мене много волите? упита она напоследку. Је ли тако?

Ја ништа не одговорих, — а и зашто да одговарам?

— Је ли тако, понови она непрестано гледајући у мене. Тако је. Исте очи, додаде она, замисли се и покри очи рукама. Све ми је омрзуло, прошапта она; отишла бих на крај света; не могу ја то поднети, не могу савладати... И шта ме чека у будућности!... Ах, тешко ми је... Боже мој, како ми је тешко!

— Због чега? упитих ја бојажљиво.

Зинаида ми не одговори, само слеже раменима. Ја сам и даље клечао и с дубоком тугом гледао у њу. Свака њена реч просто ми се у срце урезала. У том тренутку ја бих, чими ми се, и свој живот дао, само да она не тугује. Ја сам гледао у њу, и никако не разумевајући од чега јој је тешко,

живо замишљао како је она у наступу неиздржљивога јада отишла у врт и пала на земљу као покошена. Унаоколо је било и светло и зелено; ветар је шуштао кроз лишће и по каткад повијао гранчицу малине изнад главе Зинаидине. Негде су голубови гукали, а пчеле су, летећи ниско по трави, зујале. Горе се нежно плавило небо, — а ја сам био веома тужан.

— Изговорите ми какве било стихове, рече Зинаида и ослони се на руку. Ја волим кад ви стихове говорите. Ви певате, али ништа не мари, то је због младости. Изговорите ми: „На бреговима Грузије.“ Само најпре седите.

Ја седох и изговорих: „На бреговима Грузије.“

— „Што се не воли, оно се и не може“, понови Зинаида. Ето, у чему је поезија лепа: она нам говори оно, чега нема, и то је не само лепше од онога, што постоји, него чак више личи на истину.... Што се не воли, оно се и не може, — а хтело би се, али се не може.

Она опет ућута, наједанпут прену се и устаде.

— Хајдемо. С мамом седи Мајданов. Донео ми је свој спев, а ја сам га оставила. Он је сад тако исто ожалошћен... Шта да се ради!... Ви ћете кадгод дознати... само се не љутите на мене.

Зинаида ми журно стеже руку и похита преда мном. Вратисмо се у кућицу. Мајданов нам узе читати свога, тек наштампаног, „Убилца“, али га ја нисам слушао. Он је певајући и узвикујући изговарао своје четворостопне јамбе, ритми су се ређали и одјекивали као дахире празно и разлежући се, а ја сам непрестано гледао у Зинаиду и непрестано се трудио да разумем, шта значе њене последње речи.

„Или, може бити, тајни супарник.“

„Тебе је изненадно победио?“

наједанпут узвикну Мајданов кроз нос, а моје се очи сусретоше са Зинандиним очима; она их спусти и малчице порумени. Ја видех како она порумени и охладнех од страха. Ја сам већ и пре био љубоморан на њу, али ми тек у том тренутку сени мисао кроз главу, да је она неког заволела. „Боже мој, она се заљубила!“

X.

Праве моје муке отпочеле су од тога тренутка. Ја сам лупао главу, мислио, размишљао и непрекидно, и ако колико се могло тајно, мотрио на Зинаиду. Она се променила — то је било очигледно. Сама је одлазила у шетњу и дуго је шетала. По неки пут није ни излазила пред госте; сахатима је седела у својој соби. То се пре код ње није дешавало. Ја сам одједном постао — или ми се чинило да сам постао — необично проницљив. „Да није овај?“ „или онај други?“ питао сам се ја, грозничаво прелазећи мислима од једног њеног обожаваоца до другог. Граф Малевски (и ако сам се ја за Зинаиду стидео да то признам) у тајности чинио ми се опаснији од других.

Моје мотрење није видело даље од носа, а моја обазривост извесно ни за ког није остала тајна; бар доктор Лушин убрзо ме је увребао. У осталом, и он се у последње време променио: омршавио је, смејао се као и пре често, али некако потмулије, пакосније и краће, — неса-владљиво, нервозно раздражење заме-

нило је код њега пређашњу лаку подругљивост и надувени цинизам.

— Што се ви, младићу, непрестано овуда врзете? рече ми он једном, кад смо били сами у гостинској соби код Засјекиних. (Кнегињица се још није била вратила из шетње, а крештави глас кнегињин разлегао се у собици на тавану; она се свађала са служавком). Требало би да учите, да радите, док сте још млади, — а ви шта чините?

— Ви не знате да ли ја код куће радим, одговорих му ја доста надувено, али и збуњено.

— Какав рад! Није то вама у памети. Оно, нема спора... тако се што и дешава у вашим годинама. Али вам је избор одвећ несрећан. Зар ви не видите каква је ово кућа?

— Ја вас не разумем, рекох ја.

— Не разумете? Тим горе по вас. Ја сматрам за дужност, да вас опоменем. Ми, стари бећари, можемо овамо долазити. Шта ће нам бити? Ми смо људи очврсли, ни чим нас не можеш побидити, а ваша је кожица још нежна; овде је за

вас нездрав ваздух — верујте ми — можете се заразити.

— Како то?

— Па тако. Зар сте ви сад здрави? Зар сте ви у нормалном стању? Зар је вама то, што сад осећати, корисно, добро?

— Па шта ја осећам? рекох ја, а у души сам признавао да доктор има право.

— Ех, младићу, младићу, продужи доктор таквим гласом, као да се у тој речи налази нешто одвећ увредљиво за мене, откуд се ви можете претварати? Та у вас је, хвала Богу, још што у души, то и на лицу. У осталом нашто трошити речи? И ја сам не бих овамо долазио, да нисам... (доктор стеже зубе...) да нисам овако настран човек. Само се чудим како ви, тако паметни, не видите шта се око вас дешава?

— А шта се то дешава? прихватих ја и сав се у ухо претворих.

Доктор ме погледа с неким подругливим сажалавањем.

— Красан сам ја, проговори он, тако рећи, за себе; велика је вајда да му о том говорим. Једном речју, додаде он

јачим гласом, опет вам кажем: овдашња атмосфера није за вас. Вама је овде пријатно, и Бог те пита шта још! Ама и у стакленој башти лепо мирише, али не ваља у њој становати. Послушајте ви мене, латите се опет Кајданова.

Кнегиња уђе и стаде се жалити доктору на зубобољу. Мало после и Зинаида дође.

— Ето, докторе, ви је покарајте, рече кнегиња. По цео дан пије воду с леда. Зар је то за њу здраво код њених слабих груди?

— Зашто то радите? упита Лушин.

— А шта ми може од тога бити?

— Шта? Можете назепсти и умрети.

— Збиља? Та не може бити? Е па шта, — тамо и води пут.

— Гле сад! прогунђа доктор.

Кнегиња изиђе.

— Гле сад, понови Зинаида. А зар је тако весело живети? Погледајте око себе... Шта је? је ли лепо? Или ви мислите да ја то не разумем, не осећам? Мени чини задовољство да пијем воду с леда, и ви ме можете озбиљно уверавати, да

овакав живот вреди да се не излаже опасности за једну кап задовољства, — а већ о срећи да и не говорим.

— Наравно, то је ђуд и независност, добаци Лушин... Те две речи вас и упропашћују, све је ваше биће у тим двома речима.

Зинаида се нервозно насмеја.

— Одоцнили сте с новостима, драги докторе. Рђаво мотрите, изостајете. Метните наочари. Није мени до ђуди. Вас изигравати, себе изигравати... и то ми је весело! А што се тиче независности... Мсије Вољдјемар, изненадно викну Зинаида и лупи ногом, не градите тако тужно лице. Ја не могу да трпим, кад ме неко сажалава.

Она брзо изиђе.

— Нездрава је, нездрава за вас, младићу, овдашња атмосфера, још једном рече ми Лушин.

XI.

Тога дана, у вече, искупише се обични гости код Засјекиних, и ја сам био међу њима.

Разговор се поведе о спеву Мајдановљевом; Зинаида га је искрено хвалила.

— Али знате шта, рече му она, кад бих ја била песник, ја бих узимала друге теме. Може бити све су то бесмислице,

— али мени по кадшто падну на ум чудне мисли, особито пред зору, кад ми се не спава и кад се небо почне руменити и плавити... Ја бих, на пример... Ви ми се нећете смејати?

— Нећемо, нећемо, повикасмо ми сви у глас.

— Ја бих, продужи она скрстивши руке на прси и упревши поглед у даљину, замислила читаву гомилу младих девојака, како ноћу, у великој лађи, плове по тихој реци. Месец сија, а оне све у белој одећи и с венцима од белог цвећа, певају знате нешто налик на химну.

— Разумем, разумем, продужите, рече значајно и замишљено Мајданов.

— Наједанпут, на обали, хука, смех, зубље, дахире. То гомила баханткиња трчи певајући и вичући. То је већ ваш посао, господине песнице, да слику живо представите.... само ја бих хтела да зу-

бље буду црвене и да се јако диме, да се очи у баханткиња блистају испод венаца, а венци морају бити тамни. Не забравите ни тигарске коже, ни пехаре, ни злато, много злата.

— Где треба да буде злато? упита Мајданов бабацујући назад своју, као пруже праву, косу и ширећи ноздрве.

— Где? На раменима, на рукама, на ногама, сзуд. Кажу, да су жене у старо доба носиле златно прстење на ножним чланцима. Баханткиње зову к себи девојке из лађе. Девојке су престале да певају химну; оне не могу да је продуже, али се не мичу; река их носи обали. И гле, једна од њих наједанпут се почиње лађно дизати.... То се мора лепо описати јако она, обасјана месечином, лагано устје, и како се њене другарице плаше.... Она прекорачи ограду лађе, баханткиње је окруже, одвуку у ноћ, у мрак.... Ту опишите како се дим облацима диже и како се све ујединило. Само се чује њихова цика, а њен венчић стоји на обали.

Зинаида ућута.

„О, она је заволела!“ опет поми-
слих ја.

— И само то? упита Мајданов.

— Само то, одговори она.

— То не може бити тема за читав
спев, важно додаде он; али за лирску
песму ја ћу се вашом мишљу користити.

— Је ли у романтичном облику?
упита Малевски.

— Разуме се, у романтичном, и то
Бајронском облику.

— По мом мишљењу, Иго је бољи
од Бајрона, занимљиви је, темарно до-
баци млади граф.

— Иго је писац првог реда, одго-
вори Мајданов, и мој пријатељ Тонко-
шејев у свом шпањолској роману Ел-
Тровадор....

— Ах, је ли то она књига с превр-
нутим упитним знацима? прекиде га Зи-
наида.

— Јест. Такав је обичај код Шпа-
њолаца. Хтео сам рећи да Тонкошејев....

— Ама ви ћете ојет почети препирку
о класицизму и романтизму, по други
пут прекиде га Зинаида. Боље, хајде да
играмо....

— Је ли фоте? прихвати Лушин.

— Не, фоте је досадно; играћемо поређења. (Ову је игру Зинаида измислила: изговори се име каквог било предмета и сваки се труди да га с чим-год пореди, а онај, који најбоље поређење нађе, добије награду). Она приђе прозору. Сунце тек што се смирило; високо на небу видели су се дуги, црвени облаци.

— На што личе они облаци? упита Зинаида, па и не сачекавши нашег одговора, рече: Ја налазим да личе на она пурпурна једра, која су била на златној лађи Клеопатриној, кад је ишла у срећање Антонију. Сећате ли се, Мајданове, ви сте ми недавно о том причали?

Сви ми, као Полоније у „Хамлету“, решисмо да облаци личе баш на та једра и да лепшег поређења нико од нас не може наћи.

— А колико је година тада било Антонију? упита Зинаида.

— Извесно је био млад човек, рече Малевски.

— Јест, био је млад, убедљиво додаде Мајданов.

— Опростите, узвикну Лушин, њему је било преко четрдесет година.

— Преко четрдесет година, понови Зинаида и летимично га погледа.

Ја убрзо одох кући. „Она је заволела“, и нехотице су шаптале моје усне... „Али кога?“

XII.

Дани су пролазили. Зинаида је постајала све чуднија, све загонетнија. Једном уђем к њој и угледам је како седи на сламној столици, а главу наслонила на шиљасту крај од стола. Она се исправи... све јој је лице било обливано сузама.

— А, ви сте, рече она и горко се осмехну. Ходите овамо.

Ја приђох к њој; она ми метну руку на главу и одједном ухвати ме за косу и поче је усукивати.

— Боли ме... рекох ја напоследку.

— А, боли! А зар мене не боли? Зар мене не боли? понови она. Аи! изненадно узвикну она, кад виде да ми је ишчупала прамичак косе. Шта сам то учинила? Јадни мсије Вољдјемар!

Она пажљиво расправи ишчупану косу, обави је око прста и сави као прстен.

— Ја ћу вашу косу метнути у медаљон и носићу је, рече она, а у очима јој блистају сузе. То ће вас, може бити, мало утешити... а сад збогом.

Ја се вратих кући и затекох тамо непријатност. Мати се препирала с оцем: она га је због нечег корела, а он је, по свом обичају, уљудно и хладно све ћутке подносио, и убрзо отишао. Ја нисам могао чути о чем је мати говорила, а није ми ни било до тога; само се сећам како је, после свршеног објашњавања, наредила да ме позову к њој у кабинет и с великим незадовољством говорила ми о мојим честим походама кнегињи, која је, по њеним речима, била une femme sarrable de tout.¹ Ја сам јој пришао руци (то сам свагда чинио, кад сам хтео да прекинем разговор) и отишао у своју собу.

Сузе Зинаидине сасвим су ме помеле. Ја нисам знао на којој мисли да се зауставим, и сам сам био готов да заплачем; ја сам ипак био дете, и ако ми

¹ Жена, која је на све готова.

је било шеснаест година. Већ више нисам о Малевском мислио, и ако је Бјеловзоров с дана на дан постајао све страшнији и страшнији, и гледао на окретног графа као вук на овна; та ја ни о чем и ни о ком нисам мислио. Ја сам се губио у претпоставкама и све сам тражио усамљена места.

Нарочито сам заволео развалине стаклене баште. Попнем се, на пример, на високи зид, седнем и седим као тако несрећан, усамљен и тужан младић, да и ја сам почнем себе жалити. И колико ли су ми била утешна та тужна осећања, и колико ли сам се ја њима заносио!...

Једном седим ја тако на зиду, гледам у даљину и слушам како звона звоне... Наједанпут нешто прође кроза ме, — ветрић није, а није ни дрхтавица, већ просто дах, просто осећање нечије близине... Погледам доле. Путем журно иде Зинаида у плавкастој хаљини и с ружичастим амрелом на рамену. Она ме угледа, стаде и подигавши обод сламнога шешира, погледа ме својим кадивастим очима.

— Шта радите ви на таквој висини?
упита ме она с неким чудним осмехом.
Ето, све ме уверавате како ме волите,
продужи она; скочите к мени на пут,
ако ме заиста волите.

Још Зинаида није ни изговорила те
речи, а ја сам већ летео доле, баш као
да ме је неко остраг гурнуо. Зид је био
висок два хвата. На земљи сам се до-
чекао на ноге, али је пад био тако јак,
да се нисам могао одржати: срушио сам
се и за тренутак онесвестио. Кад сам
дошао к себи, ја сам, и не отварајући
очију, осетио да је Зинаида крај мене.

— Мили мој дечко, говорила је она,
нагињући се нада ме, а у гласу јој је
одјекивала узнемирена нежност; како си
могао то учинити, како си ме могао по-
слушати... та ја те волим... устани...

Њене груди дисале су уз моје, њене
руке дотицале су се моје главе, и најед-
анпут — о шта се тад са мном деша-
вало! — њене нежне, свеже усне почеше
обасипати цело моје лице пољупцима...
оне се дотакоше и мојих усана... Али се
тад Зинаида, по изразу мога лица, из-

весно досети да сам ја дошао к себи, и ако још нисам очију отварао, те се брзо исправи и рече :

— Хајде, устаните, враже луцкасти ; што ту лежите у прабини ?

Ја устадох.

— Додајте ми амрел, рече Зинаида. Гле, куд сам га бацила. Не гледајте ме тако... Каква је то глупост ? Нисте се угрували ? Коприва вас је, по свој прилици, ожарила ? Ама не гледајте ме тако, кад вам се говори... Та он ништа не разуме, ништа не одговара, додаде она као за себе. Идите кући, мсије Вољдјемар, очистите се, а не смете ићи за мнош, иначе ћу се наљутити, и никад више....

Она не доврши свога говора и брзо се удаљи. Ја седох на пут... ноге ме нису држале. Коприва ми је ожарила руке. леђа су ме тиштала и глава ме је заносила ; али осећање блаженства, што ме је онда обузело, никад се више у мом животу није поновило. Оно је с неким слатким болом обузело све моје удове, и на крају крајева свршило се одушевљеним скакутањем и узвикивањем. Ја сам збиља још био дете.

XIII.

Тако сам био весео и поносит тога дана, тако сам брижљиво подржавао на свом лицу осећај пољубаца Зинаидиних, с таким сам се усхићеном дрхтавицом сећао сваке њене речи, тако сам се уљушкивао својом неочекиваном срећом, да ми је постало чак и страшно; није ми се хтело ни да је видим, ту узрочницу ових нових осећања. Мени се чинило да се већ више ништа не може ни тражити од судбине, да би сад требало „последњи пут подобро уздахнути, па умрети“. Али сам сутрадан, идући у кућицу, осећао велику забуну, коју сам се узалуд трудио да сакријем под видом скромног неусиљеног понашања, као што и приличи човеку, који жели показати како уме чувати тајну.

Зинаида ме је примила веома просто без икаквог узбуђења, само ми је прстом попретила и питала ме да немам модрица. Сва моја скромна слобода и тајанственост у часу ишчезоше, а заједно с њима и моја забуна. Оно, заиста, ја нисам ни очекивао нешто особито,

али мирноћа Зинаидина просто као да ме хладном водом поли. Ја сам видео да сам у њеним очима дете, и би ми веома тешко.

Зинаида је ходала тамо амо по соби и сваки пут, кад мимо ме прође, смешкала се, али су јој мисли биле далеко — ја сам то добро видео... „Да ли да сам започнем разговор о јучерашњем случају, помислих ја; да је упитам куда је хитала, не бих ли напослетку истину дознао“... Али само одмахнух руком и седох у крај.

Уђе Бјеловзоров, ја му се обрадовах.

— Нисам вам нашао мирног, јахаћег коња, рече он суровим гласом. Фрајтаг ми јамчи за једног, али ја нисам сигуран. Бојим се.

— Чега се бојите, ако смем питати? упита Зинаида.

— Чега? Та ви не умете јакати. Сачувај Боже, шта се може десити! И откуд вам је та лудорија одједном на ум пала?

— То је моја ствар, мсије звере мој. Кад је тако, онда ћу замолити Петра Васиљевића...

Мом је оцу било име Петар Васиљевић. Ја сам се зачудио што је она тако лако и слободно поменула његово име, баш као да је била уверена, да ће је он врло радо услужити.

— Тако, добаци Бјеловзоров. Ви то с њим хоћете да јашете?

— С њим, или с другим, за вас је то свеједно. Само нећу с вама.

— Нећете са мном, понови Бјеловзоров. Како вам драго. Е па шта? Набавићу вам коња.

— Само пазите, немојте неку краву. Унапред вам кажем: ја хоћу да јурим.

— Јурите, молим вас... С ким ћете то ићи? С Малевским, с ким ли?

— А зашто не бих и с њим, јуначе? Хајде, умирите се, додаде она, не севајте очима. И вас ћу повести. Ви и сами знате шта је сад за мене Малевски, — пих!

Она затресе главом.

— Ви то говорите, да мене утешите, прогунђа Бјеловзоров.

Зинаида зажмири.

— То вас теши? о... о... о... јуначе! рече она напоследку, као да није могла

наћи друге речи. А би ли сте ви, мсије Вољдјемар, јахали с нама?

— Ја не волим... у великом друштву, прошаптах ја не дижући очију.

— Ви више волите tête-à-tête?...¹ Па две вам воље, а четири ћуди, рече она и уздахну. Идите, Бјеловзорове, потражите. Мени коњ сутра треба.

— Јест, а откуд ће се новац узети? умеша се кнегиња.

Зинаида намршти обрве.

— Од вас га не тражим; Бјеловзоров ће ме причекати.

— Причекати, причекати, прогунђа кнегиња и наједанпут, што игда може, дрекну: Дуњашка!

— Матап,² ја сам вам поклонила звонце, рече Зинаида.

— Дуњашка! поново викну старица.

Бјеловзоров се поздрави; ја изиђох заједно с њим. Зинаида ме није устављала.

XIV.

Сутрадан рано устанем, одсечем себи штап и упутим се ћерму. Идем, као велим, да растерам своје јаде. Дан је био

¹ У четири ока.

² Мати.

врло леп, ведар, а не одвећ топал; пријатан, свеж ветар дувао је унаоколо, умерено је шуштао и струјао, све је покретао, а ништа није узнемиравао. Дуго сам лутао по брдима, по шумама; нисам се осећао срећним. Пошао сам од куће с намером да се тузи предам, — али младост, дивно време, свеж ваздух, уживање у брзом ходу, наслада од усамљеног лежања на густој трави, учинише своје: сећање о оним незаборављеним речима, о оним пољупцима опет ми се увуче у душу. Мени је било пријатно мислити, како ипак Зинаида не може да ми не упише у заслугу моју одлучност и моју храброст... „Други су јој бољи од мене, мислио сам ја; па нек јој буде. Али ће други само рећи да ће урадити, а ја сам урадио. И шта све ја не бих ради ње урадио!“

Моја се уобразиља разиграла. Почео сам замишљати, како ћу је спасти из руку непријатељских, како ћу је, сав у крви, избавити из тамнице, како ћу умрети крај њених ногу. Сетих се слике, што је висила у нашој гостинској соби:

Мељак-Адељ односи Матилду, — и наједанпут се загледах у великог шареног детлића, који се брзо пењао по стаблу брезином и узнемирено погледао иза њега час лево, час десно, баш као музикант иза дршке контрбаса.

Затим запевах: „Не беле се снегови“ и пређох на у то време познату песмицу: „Ја те чекам, кад несташни ветрић.“ Онда почех гласно говорити разговор Јермака са звездама из трагедије Хомјаковљеве; покушах да саставим штогод дирљиво, већ сам смислио и строфицу, којом се мора завршити све стихотворство: „О, Зинаида, Зинаида!“ али ништа од свега тога није изишло.

Међутим дође време ручку. Ја сиђох у равницу; уска песковита путања вијугала је преко ње и водила у град. Ја пођох том путањом... Потмуо топот коњских копита чу се иза мене. Ја се освртох, нехотице стадох и скидох капу: угледао сам мог оца и Зинаиду. Они су напоредо јахали. Отац, нагнувши се целим својим телом к њој и одупирући се руком о врат коња, нешто јој је говорио

и осмехивао се. Зинаида, озбиљно гледећи преда се и стиснувши усне, ћутке га је слушала. У први мах видео сам њих саме; тек после неколико тренутака указа се на крају равнице Бјеловзоров у хусарском мундиру с огртачем и на враном коњу, огрезлом у пени. Јадни коњ климао је главом, фркао, скакао; коњаник га је уздржавао и мамузао. Ја се склоних у страну. Отац узне узду и одмаче се од Зинаиде, она лагано подиже очи на њ, и обоје појახаше трком... Бјеловзоров појури за њима звецкајући сабљом. „Он је црвен као рак, помислих ја, а она... Што ли је тако бледа? Цело је јутро јахала, — и опет је бледа?“

Ја убрзах кораке и стигох кући пред сами ручак. Отац, преобучен, умивен и свеж, већ је седео поред наслоњаче моје матере и својим мирним и звонким гласом читао јој подлистак из „Journal des Débats“, али га је мати непажљиво слушала, а кад угледа мене, она упита где сам био цео дан и додаде, како не воли кад се врља Бог зна куд и Бог зна с ким... „Па ја сам се сам шетао“, хтедох ја да

одговорим, али погледах у оца и не знам зашто оћутах.

XV.

Читавих пет шест дана, после тога, ја готово нисам ни видео Зинаиду. Она се градила болесна, што ипак није сметало редовним походиоцима кућице да се сви — како су они говорили — јављају на дежурство, сем Мајданова, који је одмах падао у очајање и чамио, чим није имао повода да се одушевљава. Бјеловзоров је седео у углу зловољан, закопчан до грла и сав црвен; на сићушном лицу графа Малевског непрестано је играо некакав злурад осмејак. Он је збиља пао у немилост код Зинаиде и с особитом пажњом услуживао је кнегињу, ишао је с њом у најмљеним колима ка генерал-губернатору. У осталом, та се похода несрећно свршила и Малевском се чак и непријатност десила: напоменули су му некакав случај с неким пантоњерским официрима, и он је морао, ради свог оправдања, казати како је онда био неискусан. Лушин је два пут дневно долазио, али је мало остајао. Ја

сам га се, после оног нашег последњег разговора, мало прибојавао, а у исто време осећао сам, како ме срце искрено вуче к њему.

Једном је пошао са мном, да се прошећа по Нескучном врту. Био је веома добар: казивао ми је имена и особине разних трава и цвећа, и наједанпут из небуха лупи се руком по челу и викну: „А ја, будала, мислио сам да је она кокета! Види се, слатко је жртвовати себе ради других.“

— Шта хоћете тим да кажете? упитах ја.

— Вама нећу ништа да кажем, кратко одговори Лушин.

Мене је Зинаида избегавала; моја појава — ја нисам могао да то не уочим — чинила је непријатан утисак на њу. Она се против своје воље туђила од мене... против своје воље; ето шта је било жалосно, ето шта је мене убијало! Али ту се ништа није могло радити, и ја сам се трудио да јој не излазим пред очи, и само сам издалека мотрио на њу, што ми није свагда за руком полазило. С њом

се, као и пре, дешавало нешто загонетно, лице јој се изменило, она се сва изменила. Особито ме је поразила промена, која се с њом десила једног топлог, тихог вечера. Ја сам седео на ниској клупици под широким бокомом зове; волео сам ја то местанце, одатле се видео прозор Зинаидине собе. Седео сам; над мојом главом, у потамнелом лишћу, ужурбано се лепршала нека тичица, пепељаста мачка, уздигнутих леђа, опрезно се прикрадала у врт, а прве бубе потмуло су зујале у још прозачном, али већ не светлом, ваздуху. Ја сам седео, гледао у прозор и очекивао неће ли се отворити, — он се отвори и на њему се указа Зинаида. На њој је била бела хаљина, па и она сама, њено лице, рамена, руке били су бледи, просто бели. Она је дуго непомично стајала, дуго и непомично гледала право испод сабраних обрва. Ја никад нисам код ње таквог погледа видео. Затим стеже руке, јако их, јако стеже, подиже их до усана, до чела, и наједанпут раставивши прсте уклони косу с ушију, тресну њом, с неком одлучношћу климну главом и залупи прозор.

После три дана срете ме она у врту. Ја хтедох да се склоним у страну, али ме она сама заустави.

— Дајте ми руку, рече она с пређашњом милоштом; одавно се нисмо разговарали.

Ја погледах у њу: очи су јој се благо светлиле, лице јој се осмехивало. баш као кроз неку маглицу.

— Ви сте непрестано болесни? упитих ја.

— Нисам; сад је све прошло, одговори она и откиде малу црвену ружу. Мало сам уморна, али ће и то проћи.

— И ви ћете опет бити онакви, какви сте пре били? упитих ја.

Зинаида принесе ружу лицу и мени се учини као да одблесак црвених листића паде на њене образе.

— А зар сам се ја променила? упита она.

— Јест, променили сте се, одговорих ја полугласно.

— Ја сам била хладна према вама, знам ја то, отпоче Зинаида; али није требало да на то обраћате пажњу... Друк-

чије нисам могла... А нашто о том и говорити.

— Ви нећете да вас ја волим, — ето шта је! узвикнух ја намрштен и с нехотичним раздражењем.

— Није тако, волите ви мене, али не онако као пре.

— Већ како?

— Будимо пријатељи, ето како.

Зинаида ми даде ружу да помиришем.

— Знате ли ви да сам ја много старија од вас; могла бих вам тетка бити, а ако не тетка, а оно старија сестра. А ви...

— Ја сам у вашим очима дете, прекидох је ја.

— Па јест, дете сте, али мило, добро и паметно дете, које ја јако волим. Знате шта? Ја ћу вас од данас за свог пажа узети, и не заборављајте да се пажеви не смеју удаљавати од својих господарица. Ево вам знака вашег новог чина, додаде она и задену ружу у рупицу мога кратког капутића: ово је знак наше милости према вама.

— Ја сам пре добивао других милости од вас, прошаптах ја.

— А! рече Зинаида и погледа ме са стране. Како он има добро памћење! Пашта. Ја и сад радо пристајем...

И нагнувши се к мени притиште ми на чело чист и миран пољубац.

Ја је само погледах, а она се окрете од мене и рекавши ми: „Пођите за мном, пажу мој“, упути се кућици. Ја пођох за њом још једнако у недоумици. „Је ли збиља, мислио сам ја, ова кротка, разборита девојка она иста Зинаида, коју сам ја знао?“ И ход ми се њен чинио тиши; сав њен стас величанственији и виткији.

И, Боже мој, с каквом се новом сибином разбуктала љубав у мени!

XVI.

После ручка опет се искупише гости у кућици, и кнегињица дође међу њих. Све је друштво, у потпуном броју, било на окупу као и оне, за ме незаборављене вечери, чак се и Нирмацки дошубљао. Мајданов је овог пута дошао раније од свих; он је донео нове стихове.

Отпоче се игра фоте, али већ без пређашњег пецкања, без лудорија и дреке, — циганског је понашања нестало. Зинаида је дала нов правац нашим састанцима. Ја сам, по свом пажевском праву, седео крај ње. Она је између осталог предложила да онај, чија се залога извади, исприча свој сан; али то није добро испало. Снови су били или незамљиви (Бјеловзоров је уснио како је нахранио свога коња карашима и како је коњ имао дрвену главу), или неприродни, измишљени. Мајданов нас је почастио читавом приповетком: ту су биле и костурнице, и анђели с лирама, и цвеће што говори, и звуци, који се из даљине чују. Зинаида му не даде да доврши.

— Кад се већ почело измишљати, рече она, онда нека сваки исприча нешто збиља измишљено.

Прво је баш Бјеловзорову пало у део, да прича. Млади се хусар збуну.

— Ја ништа не могу измислити, узвикну он.

— Којешта, прихвати Зинаида. Ето замислите, на пример, да сте ожењени,

па нам испричајте како бисте са женом живели. Ви бисте је закључали?

— Ја бих је закључао.

— И сами бисте с њом седели?

— Свакако бих сам седео с њом.

— Дивота. А ако би се њој то досадило и она би вас изневерила?

— Ја бих је убио.

— А ако би она утекла?

— Ја бих је стигао и опет убио.

— Тако. А кад бих, рецимо, ја била ваша жена, шта бисте онда радили?

Бјеловзоров поћута.

— Ја бих себе убио.

Зинаида се насмеја.

— Видим, ви све брзо свршавате.

Друга залога били је Зинаидина. Она упре очи у таван и замисли се.

— Ево, чујте, шта сам ја измислила, отпоче она. Замислите дивну дворану, летну ноћ, сјајан бал. Тај бал даје млада краљица. Свуд је злато, мермер, кристал, свила, ватромети, драго камење, цвеће, мириси, све што раскош захтева.

— Ви волите раскош? прекиде је Лушин.

— Раскош је леп, одговори она; а ја волим све што је лепо.

— Зар више од прелепога? упита он.

— То је нешто оштроумно; не разумем. Не сметајте ми. Дакле бал је диван. Гостију је много; сви су млади, врло лепо, храбри, сви до лудила у краљицу заљубљени.

— Жена нема међу гостима? упита Малевски.

— Нема, или чекајте, има.

— Све су ружне?

— Ванредно лепе. Али су сви људи у краљицу заљубљени. Она је висока и витка; на црној коси има малу златну дијадему.

Ја погледах у Зинаиду и у тај мах она ми се учини толико узвишенија од нас, на њеном белом челу, на непокретним обрвама огледао се тако ведар ум и такво господарење, да ја помислих: „Ти си та краљица!“

— Сви се тискају око ње, продужи Зинаида; сви просипају пред њом најласкавије речи.

— А она воли ласкање? упита Лушин.

— Како је досадан! Непрестано ме прекида... Ко не воли ласкање?

— Још једно, последње питање, умеша се Малевски: има ли краљица мужа?

— О том нисам ни мислила. Нема; што ће јој муж?

— Заиста, прихвати Малевски, што ће јој муж?

— Silence!¹ викну Мајданов, који је рђаво говорио француски.

— Merci,² рече му Зинаида. Дакле, краљица слуша те речи, слуша музику, али не гледа никог од гостију. Шест прозора су широм отворени од тавана до пода, а иза њих види се мрачно небо са крупним звездама и мрачан врт са високим дрвећем. Краљица гледа у врт. Тамо је међу дрвећем шедрван; он се беласа у мраку, дуг, дуг, као нека утвара. Краљица чује кроз говор музику и тихо пљуштање воде. Она гледа и мисли: „Ви сте, господо, сви отмени, паметни, богати; ви сте ме окружили, ловите сваку моју реч; ви сте сви готови да умрете

¹ Мир.

² Хвала.

крај мојих ногу; ја господарим над вама, а тамо, крај шедрвана, крај оне воде што пљушти, стоји и мене чека онај, кога ја волим и који нада мном господари. На њему нема ни богатог одела, ни драгог камења и нико га не зна; али он мене чека и уверен је да ћу ја доћи — и ја ћу му доћи, и нема те силе, која би ме зауставила, кад ја наумим к њему ићи, и остати с њим, и изгубити се с њим тамо у мрачноме врту, под шуштањем дрвећа и пљуштањем шедрвана...“

Зинаида ућута.

— Је ли то измишљотина? лукаво упита Малевски.

Зинаида га и не погледа.

— А шта бисмо ми, господо, радили, наједанпут проговори Лушин, кад бисмо знали за тога срећнога човека крај шедрвана?

— Чекајте, чекајте, прекиде га Зинаида; ја ћу сама казати, шта би сваки од вас радио. Ви бисте га, Бјеловзорове, позвали на двобој; ви, Мајданове, написали бисте против њега епиграм... У осталом, не; ви не умете епиграме писати;

ви бисте саставили против њега дугачак јамб, од прилике као Барбије, и то своје дело дали бисте у „Телеграф“. Ви, Нирмацки узели бисте... не, дали бисте му новаца на зајам с интересом; ви, докторе... Она застаде... Ето, не знам шта бисте ви радили.

— Ја, као лични лекар, одговори Лушин, саветовао бих краљицу да не даје балова, кад јој није до гостију.

— Може бити, ви бисте право имали. А ви, графе?

— А ја? понови Малевски са својим злурадим осмехом...

— Ви бисте му дали отровну бонбону.

Лице Малевског малчице се искриви и за часак доби јеврејски израз, али се он одмах грохотом насмеја.

— Што се вас, Вољдјемар, тиче, продужи Зинаида; у осталом, доста је, хајде да се играмо друге игре.

— Мсије Вољдјемар, као краљичин паж, држао би јој skut, кад би она потрчала у врт, јетко добаци Малевски.

Ја планух, али ми Зинаида брзо метну

руку на раме, исправи се и мало уздрхталим гласом рече:

— Ја никад нисам допуштала вашој светлости, да будете дрски, и молим вас да се удаљите.

— Молим вас, кнегињице, промуца Малевски и сав побледи.

— Кнегињица има право, викну Бјеловзоров и такође устаде.

— Ја се, Бога ми, нисам надао, продужи Малевски... у мојим речима, чини ми се, није било ничега тако... мени није ни на ум пало да вас вређам.... Опростите ми.

Зинаида га одмери хладним погледом и хладно се осмехну.

— Па останите, рече она и немарно одмахну руком. Ја и мсије Вољдјемар погрешили смо, што смо се наљутили. Ви волите да пецкате... па нек вам буде.

— Опростите ми, још једном замоли Малевски.

Ја, сетивши се Зинаидиног покрета, опет помислих, да ни права краљица не би могла с већим достојанством показати врата дрскоме човеку.

Игра фоте није дуго трајала после тога малог непријатног догађаја; свима је било малчице нелагодно, не толико због тога догађаја, колико од другог, не баш одређеног, али мучног осећања. Нико није о њему говорио, али га је свако осећао и у себи и у свом суседу. Мајданов нам прочита своје стихове, и Малевски их претерано одушевљено похвали.

— Како би сад хтео да се покаже добар, шану ми Лушин.

Убрзо се разиђосмо. Зинаиду одједном спаде неко размишљање; кнегиња посла, да нам јаве како је боли глава; Нирмацки се поче жалити на свој ревматизам...

Ја дуго нисам могао заспати; Зинаидина ме прича поразила. „Да се у њој не крије неко циљање? питао сам се ја, и на кога, и на што она циља? А ако заиста има на што да циља... на што да се одлучим? „Не, не, то не може бити“, шаптао сам ја преврћући се с једног за жареног образа на други... Али се сетих израза на лицу Зинаидином, док је при-

чала... сетих се узвика, који се отео Лучину у Нескучном, па изненадне промене у њеном опхођењу са мном, — и изгубих се у нагађањима. „Ко је он?“ Те две речи просто су стајале пред мојим очима, исписане у мраку, — баш као да се низак, злогласан облак наднео нада ме, и ја сам осећао његову загушљивост и очекивао да се ево сад, сад провали.

На много штошта навикао сам се ја у последње време, много сам код Засјекиних видео; њихов неред, остаци лојаних свећа, изломљени ножеви и виљушке, натмурени Вонифати, дроњава служавка, понашање саме кнегиње, сав тај необични живот није ме више запрепашћивао... Али на оно, што сам код Зинаиде магловито наслућивао, нисам се могао навићи... „То је протува“, рекла је једном моја мати за њу. Протува — она, мој идол, моје божанство! То име пекло ме је, трудио сам се да се од њега сакријем у узглавник, једио сам се, — а у исто време на што све не бих пристао, шта све не бих дао, само да бих био онај срећни човек крај шедрвана!..

Крв је у мени кључала и струјала. „Врт, шедрван, помислих ја... Идем у врт“. Журно се обучем и искрадем из куће. Ноћ је била мрачна, дрвеће је једва шушкало, са неба се спуштала блага хладноћа; из врта је допирао мирис мирођије. Обишао сам све стазе; лако лупкање мојих корака и плашило ме је и храбрило; застајкивао сам, очекивао и послушкивао како ми срце јако и убрзано бије. Напослетку приђем огради и наслоним се на летву. Наједанпут — или ми се то учинило — на неколико корака од мене промаче женска прилика... Ја напрегнуто упрех очи у помрчину и при-тајих дисање. Шта је ово? Чујем ли ја кораке, или то опет моје срце лупа? „Ко је овде?“ промуцах ја једва чујно. Шта је опет то? Пригушен смех?... или шуштање лишћа?... или уздах над самим ухом? Мене обузе страх... „Ко је овде?“ по други пут упитах ја још тише.

Ваздух за тренутак заструја, преко неба блесну пламена пруга, звезде затрепаше. „Јесте ли ви, Зинаида?“ хтедох ја упитати, али глас изумре на мојим

уснама. И наједанпут свуд око мене на-стаде дубока тишина, као што то ноћу често бива... Чак и зрикази на дрвећу престадоше зрикази, само што негде прозор звекну. Ја постајам, постојам, па се вратих у своју собу, ка својој хладној постељи. Осећао сам неко чудно узбуђење, баш као да сам ишао на љубавни састанак, — па остао сам, а прошао мимо туђу срећу.

XVII.

Сутрадан само сам мимогред смотрио Зинаиду; она је с кнегињом ишла некуд на најмљеним колима. Али сам видео Лушина, који ме је у осталом једва удостојио свог поздрава, и Малевског. Млади граф развуче усне и пријатељски започе разговор са мном. Од свих походаца кућице он једини умео се увући у нашу кућу и допасти се мојој матери. Отац га није марио и опходио се с њим до увреде уљудно.

— Ah, monsieur le page,¹ отпоче Малевски, врло ми је мило што сам вас сусрео. Шта ради ваша прекрасна краљица?

¹ А, господине пажу.

Његово румено, лепо лице било ми је у тај мах тако одвратно, и он је тако презриво враголасто гледао у мене, да му ја нисам никако ни одговорио.

— Ви се непрестано љутите? продужи он. Немате зашто. Та ја вас нисам наименовао за пажа; пажеве поглавито краљице имају. Али допустите да вам речем како ви рђаво вршите своју дужност.

— Како то?

— Пажеви морају бити нераздвојни од својих господарица; пажеви морају знати све, што оне раде, они чак морају и мотрити на њих, додаде он тишим гласом, и то и дању и ноћу.

— Шта хоћете ви да кажете?

— Шта хоћу да кажем? Ја се, чини ми се, јасно изражавам. И дању — и ноћу. Дању и којекако, дању је светло и има света; али ноћу, ту се тек може зло десити. Саветујем вам, да не спавате ноћу и да мотрите, мотрите што боље можете. Сетите се: у врту, ноћу, крај шедрвана — ето где треба стражарити. Ви ћете ми рећи хвала.

Малевски се насмеја и окрете ми леђа. Он, извесно, није придавао особите важности томе, што ми је казао. Он је био чувен као велики исмевач и прославио се тим, што је умео на маскарадама исмевати људе, чему је јако помагала она готово несвесна лажљивост, којом је било прожето све његово биће... Он је хтео само да ме пецка, али је свака његова реч као отров прошла кроз моје жиле. Крв ми јурну у главу. „А, тако ли је! рекох ја самом себи, добро! Дакле, мене није узалуд нешто вукло у врт! То не сме бити!“ дрекнух ја и лупих се песницом у груди, и ако управо нисам знао, шта то не сме бити. „Да то сам Малевски не одлази у врт, мислио сам ја (он се може бити изговорио; он је и на такву дрскост готов), или други неко (ограда нашег врта била је врло ниска и није је било тешко прескочити), само се неће добро провести онај, који ми шака падне! Нико ме не саветујем да се са мном сусретне! Показаћу ја целом свету, а и њој, неверници (ја сам је тек сад назвао неверницом), да се ја умем светити!“

Вратио сам се кући, ушао у своју собу, извадио из писаћег стола енглески ножић, који сам недавно купио, погладио му оштрице и набравши обрве са хладном одлучношћу спустио га у шаг, баш као да ми такав посао није био нимало за чудо, и није био првина. Срце у мени крвнички заигра и постаде сурово; ја до саме ноћи не развукох обрва, нити отворих усана, само сам тамо амо ходао, стезао руком загрејани нож у шпагу и унапред се спремао на нешто страшно. Та нова осећања, која се досад никад нису у мени јављала, толико су ме занимала, па чак и радовала, да о самој Зинаиди нисам ни мислио. Мени се непрестано врзло по мислима: Алеко, млади Циганин. — „Куда ћеш, лепи младићу? Падај!...“ А затим: „Ти си сав крвљу попрскан!... О, шта си учинио?... Ништа!“ С каквом ли сам суровошћу изговорио то: „ништа!“ Оца није било код куће, али матери, која је од неког времена скоро непрестано била у неком потајном раздражењу, паде у очи мој убилачки изглед и рече ми за вечером:

„Што си се надуо као жаба?“ Ја се, место одговора, само снисходљиво осмехнух и помислих: „Кад би они само знали!“

Изби једанаест сахата, ја одох у своју собу, али се не свукох, већ остадох да чекам поноћ; напослетку и она изби. „Време је!“ шапнух ја кроза зубе, закопчах се до грла, чак и рукаве засуках и упутих се у врт.

Већ сам раније изабрао место, одакле ћу стражарити. На крају врта, тамо где ограда, што раздваја наше имање од имања Засјекиних, удара у заједнички зид, расла је усамљена јела. Стојећи испод њених ниских густих грана, могао сам добро видети, у колико је допуштала ноћна помрчина, шта се у наоколо догађа. Туда је кривудала путањница, која ми се увек чинила тајанствена; она се као змија провлачила поред ограде, где се видео траг ногу, што су пролазиле, и водила ка округлој сеници од густих багремова. Ја дођох до јеле, наслоних се на њено стабло и почех стражарити.

Ноћ је била исто онако тиха као и јуче, али је на небу било мање облака

и цбунови цвећа, чак и оног високог цвећа, јасније су се видели. Први тренуци очекивања били су ми досадни, скоро страшни. Ја сам се на све одлучио, само сам размишљао како да поступим. Да ли да грмнем: „Куда ћеш? Стој! Признај — или те смрт чека!“ или просто да умлатим. Сваки звук, сваки шушањ и најмањи шум чинио ми се значајан, необичан... Спремао сам се... Нагао сам се напред... Али прође по сахата, прође сахат; крв ми се поче стишавати, хладнети; сазнање да ја све ово без узрока чиним, да сам чак мало и смешан, да се Малевски нашалио са мном, поче ми се у душу поткрадати. Ја оставих своју заседу и обиђох сав врт. Као навлаш није се нигде ни најмањег шушкања чуло; све је било мирно; чак је и наш пас спавао, скупивши се у клупче у својој кочини. Ја се попех на развалину стаклене баште, угледах далеко пред собом поље, сетих се сусрета са Зинаидом и замислих се...

Уздрхтах... Учиним ми се да чујем скрипу врата, што се отварају, затим лу-

цањ одломњене гранчице. Ја се у два скока спустих са развалине, — и наместу обамрех. Брзи, лаки, али обазриви кораци јасно су се чули у врту. Они су се мени приближавали. „Ево га!... Једва једном ево га,“ одјекну ми у срцу. Ја грозничаво извадих ножић из штапа, грозничаво га отворих; некакве црвене варнице заиграше ми пред очима; од страха и мржње и коса ми се на глави накостреша... Кораци се право мени упутили, — ја се сагох и пођех им у сусрет... Појави се човек... Боже, то је био мој отац!

Одмах сам га познао, и ако се он сав увио у мрки огртач, а шешир натупкао готово на само лице. Он на прстима прође мимо мене. Није ме смотрио, и ако ме ништа није заклањало, али сам се ја тако скупио и сјежио, штоно се каже са земљом се сравнио. Љубоморни, на убиство спремни, Отело одједном се у ђачића претворио. Толико сам се уплашио од неочекиване појаве мога оца, да у први мах чак нисам ни смотрио откуда је долазио, ни куд је отишао. Кад се опет све унаоколо утиша, тек онда се

исправих и помислих: „Што ли то отац ноћу хода по врту?“ Од страха сам испустио ножић у траву, али га нисам ни тражио; било ме је веома стид. Одједном сам се отрезнио.

Враћајући се кући ипак пријем својој клупици под зовом и погледам у прозоре Зинаидине собе за спавање. Омања, мало испупчена, прозорска окна мутно су се модрила при слабој светлости, што је с ноћног неба падала. Наједанпут њихова се боја поче мењати... Иза њих — ја сам то видео, добро видео — пажљиво и лагано спуштала се беличаста завеса, спустила се до ћерчива, — па тако и остала.

— Шта то значи? готово и нехотице проговорих ја гласно, кад се опет нађох у својој соби. Је ли то сан, случајност, или...

Претпоставке, које ми се изненадно јавише у глави, тако су биле нове и чудне, да се ја нисам смео ни бавити њима...

XVIII.

Сутрадан устао сам с главобољом. Синоћњег узбуђења нестало је. Њега је

заменила мучна недоумица и још нека, мени досад непозната, туга — баш као да је нешто у мени умирало.

— Што ви гледате тако као бели зец, коме су пола мозга извадили? рече ми Лушин, кад се сусретосмо.

За доручком крадом сам погледао час у оца, час у матер; он је, по свом обичају, био миран, она, као и обично, раздражена. Ја сам очекивао неће ли отац отпочети са мнош пријатељски разговор, као што је то по кадшто чинио... Али ме он чак и не помилова својим свакодневним хладним миловањем. „Да ли да све испричам Зинаиди? помислих ја. Та и онако је свеједно — све је међу нама свршено“.

Ја одох к њој, али не само да јој ништа не казах, него се чак нисам могао ни разговарати с њом, како бих ја хтео. Кнегињи је о распусту дошао из Петрограда син, кадет од дванаест година и Зинаида ми одмах препоручи свога брата.

— Ево вам, мили Валођа (она ме је први пут тако назвала) друга, рече она.

И њему је име Валођа. Молим вас, во-
лите га; он је још дивљак, али има до-
бро срце. Покажите му Нескучно, ше-
тајте се с њим, узмите га под своје
окриље. Ви ћете то учинити, је л' те? И
ви сте врло добри.

Она ми умиљавајући се спусти обе
руке на рамена, — и ја се сасвим изгу-
бих. Долазак тога дечка и мене је деч-
ком начинио. Ја сам ћутећи гледао у ка-
дета, а и он је мене ћутећи гледао. Зи-
наида прсну у смех и гурну нас једног
другом.

— Та загрлите се, дечурлијо.

Ми се загрлисмо.

— Хоћете ли да вас одведем у врт?
упитах га ја.

— С драге воље, одговори он про-
муклим, правим кадетским, гласом.

Зинаида опет прсну у смех. Опазио
сам да у ње никад није било тако дивно
руменило на лицу. Ја и кадет одосмо.

У нашем врту била је стара љуљашка
Ја га наместих на танку дашчицу и по-
чех љуљати. Он је непомично седео и
чврсто се држао за уже; на њему је био

нов мундирић од дебеле чохе са широким златним ширитом.

— Та раскопчајте јаку, рекох му ја.

— Ништа то не смета, научили смо се ми, одговори он и накашља се.

Он је лично на своју сестру, нарочито су му очи биле исте њене. Мени је било и пријатно да му чиним услугу, а у исто време она болна тешка туга уједала ме је за срце. „Сад сам ја већ право дете, мислио сам ја, а јуче...“ Сетио сам се где сам синоћ ножић испустио и нашао сам га. Кадет га заиска од мене, одломи дебелу стабљику кукуте, начини од ње свиралу и стаде свирати. И Отело је мало посвирао.

Али како ли је у вече тај исти Отело плакао на рукама Зинаидиним, кад га је нашала на крају врта и упитала зашто је тако тужан. Сузе су ми тако линуле, да се она уплашила.

— Шта вам је? Шта вам је, Валођа, запиткивала ме је она, и видећи да јој ја не одговарам, већ непрестано плачем, паде јој на ум да ме пољуби у мокар образ. Али се ја окретох од ње и јецајући прошаптах:

— Ја све знам. Зашто сте се титрали са мном?... Што вам је требала моја љубав?

— Ја сам вам скривила, Валођа, рече Зинаида. Ах! много сам вам скривила, проговори она и стеже руке. Колико је у мени рђавога, лицемернога, грешнога. Али ја се сад не титрам с вама, ја вас волим, — ви и не знате зашто и како... У осталом, шта ви знате?

Шта сам јој могао рећи? Она је стајала преда мном и гледала у мене, а ја сам сав, од главе до пете, њој припадао, само кад је она у мене гледала... После четврт сахата ја сам већ с кадетом и Зинаидом трчао, надмећући се ко ће брже. Више нисам плакао, ја сам се смејао, и ако су надувени капци од смеха сузе лили. Око врата, место кравате, била ми је везана трака Зинаидина, и ја сам подврискивао од радости, кад ми пође за руком да је ухватим око струка. Она је радила са мном, што год је хтела.

XIX.

Ја бих дошао у велику забуну, ако би ме наморали да потанко испричам,

шта се са мном дешавало оне недеље, што је настала после мога ноћног неуспешног похода. То је било чудно, грозничаво доба, неки хаос, у ком су се најразличнија супротна осећања, мисли, сумње, наде, радости и муке као вихор витлали. Ја сам се бојао да загледам у себе, ако у самој ствари шеснаестогодишњи дечак може загледати у себе, бојао сам се дати себи рачуна ма о чем; ја сам просто хитао да проведем дан до вечери; али сам ноћу спавао... дечја безбрижност ми је помагала.

Ја нисам хтео да дознам воли ли ме, и нисам хтео ни самом себи признати, да ме не воли. Оца сам избегавао, али Зинаиде нисам могао избегавати... Мене је као ватра пекло у њеном присуству... али шта би ми вредило, кад бих знао каква је то ватра, на којој сам горео и топио се, а тим пре што ми је било пријатно и горети и топити се. Ја сам се подавао свима својим утисцима, и сам себе заваривао, бранио сам се од сећања и затварао очи пред оним, што сам у будућности предвиђао... То мучење, из-

весно, не би дуго трајало... Све се као громом одједном свршило и бацило ме на нов колосек.

Вративши се једном с подуге шетње кући на ручак, зачудио сам се, кад сам чуо да ћу сам ручати, да је отац отпутовао, а мати је болесна и неће да руча, већ се закључала у својој соби. По лицима лакеја погодио сам да се нешто необично догодило... Нисам их смео запиткивати, али сам имао пријатеља, младога подрумара Филипа, који је страшно волео стихове и био уметник на гитару, и ја сам се њему обратио. Од њега сам дознао да се између оца и матере догодила ужасна свађа (из служитељске собе све се чуло; много се и француски говорило, али је собарица Маша две године била код шваље из Пириза, и све је разумела); да је моја мати корела оца за неверство, за познанство са суседном госпођицом; да се отац изнајпре правдао, а после плануо, па и он рекао некакву увредљиву реч, „као да је споменуо њене године,“ због чега је мати заплакала; да је мати и о меници говорила, која као

да је дата старој кнегињи; и врло је ружно о њој говорила, а тако исто и о госпођици, и да јој је отац тад припретио.

— А сва се несрећа догодила због писма без потписа, продужи Филип. А ко га је писао, не зна се; иначе никаква повода није било да се то обелодани.

— А зар је нечега било? с муком проговорих ја, а међутим руке и ноге охладише ми се и нешто ми задрхта у дубини груди.

Филип значајно намигну.

— Било је. Такве се ствари не могу сакрити, макар да је ваш отац овог пута био опрезан... Требало је, на пример, узети кола, или тако нешто... Без послуге се такође не може.

Ја рекох Филипу да иде и сруших се на постељу. Нисам заплакао, нити сам пао у очајање; нисам се питао кад и како се то десило; нисам се чудио како пре, како одавно нисам то погодио, — чак се нисам ни на оца љутио... То, што сам дознао, било је изван мојих сила; то изненадно откриће убило ме је... Све

је било свршено. Све моје цвеће било је одједном покидано и лежало је око мене разбацано и изгажено.

XX.

Сутрадан мати рече да се сели у град. Изјутра отац уђе у њену собу и дуго остаде с њом насамо. Нико није чуо, шта јој је он казао, али мати више није плакала, она се умирила и тражила да једе; међутим није се појављивала нити је одустала од своје намере.

Сећам се како сам цео дан лутао, али у врт нисам улазио, и ни једанпут нисам у кућицу погледао; а у вече био сам очевидац веома чудног догађаја: мој отац изведе графа Малевског под руку кроз салу у предсобље и пред лакејима хладно му рече: „Пре неколико дана вашој су светлости у једној кући показали врата; а сад ја нећу да се с вама објашњавам, али част ми је објавити вам, да ако још који пут изволите к мени доћи, ја ћу вас кроз прозор избацити. Ваш ми се рукопис не допада“.

Гроф се поклонил, стеже зубе, најези се и оде.

Отпочеше припреме за сеобу у град, на Арбат, где смо имали кућу. И сам отац, вероватно, није желео да више остане у летњиковцу, али је било очигледно да је успео намолити матер да не заподева бруку. Све се радило полако, не журећи се. Мати је чак рекла да се поздрави кнегиња од њене стране и да јој кажу како је њој жао, што се због слабости неће пред полазак видети с њом.

Ја сам лутао као луд и само сам једно желео, да се то све што пре сврши. Једна мисао није ми избијала из главе: како је могла она, млада девојка, па и поред свега кнегињица, да се одлучи на такав поступак, и ако је знала да мој отац није слободан, а она је имала изгледа да се уда, макар и за Бјеловзорова? Чему се она надала? Како се није бојала да не упропасти целу своју будућност? „Да, да, мислио сам ја, ето то је љубав, то је страст, то је преданост...“ и падоше ми на ум речи Лушинове: „Слатко је жртвовати себе ради других.“ Случајно угледах на прозору кућице неку бледу сенку... „Је ли могућно да је то лице Зинаидино?“

помислих ја... и збиља то је било њено лице. Ја не отрпех. Нисам се могао растати с њом, а да јој не речем последње збогом. Улучим згодан тренутак и одем у кућицу.

У гостинској соби дочека ме кнегиња својом обичном, непријатно немарном добродошлицом.

— Што су се, злато моје, ваши тако рано узбунили? проговори она трпајући бурмут у обе ноздрве.

Ја је погледах и нешто ми лакну на срцу. Реч меница, коју је Филип изговорио, мучила ме је. Она ништа ни слутила није, тако се бар мени тад учинило. Из друге собе појави се Зинаида у црној хаљини, бледа и с расплетеном косом. Она ме ћутећи узе за руку и одведе у своју собу.

— Чула сам ваш глас, отпоче она, и одмах сам ушла. И вама је, зли деране, тако лако да нас оставите?

— Ја сам, кнегињице, дошао да вам речем збогом, и то, вероватно, на свагда, одговорих јој ја. Ви сте, може бити, чули да ми одлазимо.

Зинаида ме пажљиво погледа.

— Јест, чула сам. Хвала вам, што сте дошли. Ја сам већ мислила да вас нећу ни видети. Немојте ме по злу помињати. Ја сам вас по кадшто мучила, али ипак нисам таква, какву ме ви замишљате.

Она се окрете и наслони на прозор.

— Одиста, ја нисам таква. Ја знам да ви имате ружно мишљење о мени.

— Ја?

— Јест, ви, ви...

— Ја? понових ја тужно, а срце ми, као и пре, задрхта под утиском неодољиве, неисказане чаробности. Ја? Верујте, Зинаида Александровна, ма шта ви радили, ма како ме мучили, ја ћу вас волети и обожавати до краја свога живота.

Она се брзо окрете мени, рашири руке, обгрли моју главу и снажно и ватрено ме пољуби. Бог зна кога је тражио тај дуги, опроштајни пољубац, али сам ја жудно испио његову сласт. Ја сам знао да се он никад више неће поновити.

— Збогом, збогом, говорио сам ја...

Она се отрже од мене и изиђе. И ја одох.

Ја нисам кадар описати оно осећање, с којим сам се удаљио. Ја не бих желео да се оно икад понови, али бих се сматрао несрећним, да га никад нисам осетио.

Преселили смо се у град. Ја се нисам брзо отресао прошлости, нити сам се брзо латио рада. Моја рана лагано је зарастала; али збиља против оца није у мени било никаквог ружног осећања. Напротив, он као да се узвисио у мојим очима... нека психолози објасне ту противречност, како знају.

Једном идем ја булеваром и на неописану своју радост сусретнем се са Лушином. Ја сам га волео због његове искрене и нелицемерне душе, а још ми је био мио и због сећања, која је у мени будно. Ја потрчах к њему.

— Аха! проговори он и намршти обрве. То сте ви, млади човече. Де, да вас видим. Ви сте још жути, али ипак у очима вам нема више оне пређашње лудорије. Гледате као човек, а не као собно куче. То је добро. Па шта је с вама? Радите ли?

Ја уздахнух. Нисам хтео лагати, а стидео сам се да истину кажем.

— Није то ништа, не снебивајте се, продужи Лушин. Главна је ствар: живети нормално и не подавати се заносу. Јер која је вајда од тога? Куда год талас занесе, свуд је рђаво. Човек, макар и на камену стајао, само нека је на својим ногама. Ето, ја кашљем... а Бјелозоров... чули сте ваљда?

— Нисам. Шта је било?

— Не зна се куд је пропао; кажу да на Кавказ отишао. То вам је поука, млади човече. А сва је ствар у томе, што не умеју на време растати се, раскинути ланце. Ето, ви сте, како изгледа, срећно умакли. Пазите, не дајте се опет уволити. Збогом.

„Не дам се уволити, мислио сам ја; више је никад нећу видети“. Али било ми је суђено да још једном видим Зинаиду.

XXI.

Мој је отај сваки дан изјаживао. Имао је ванредног алатастог, енглеског коња, дугог витког врата и дугих ногу, који је био неуморан и бесан. Звали су га Елек-

трик. Сем оца нико није могао на њему јахати.

Једном уђе к мени отац добро расположен, како одавно није био. Он се спремао да изјаше; већ је и мамузе привезао. Ја га стадох молити да и мене поведе.

— Боље да се поиграмо прескакања, одговори ми отац; ти ме на твојој мрцини не можеш стићи.

— Стићи ћу; и ја ћу мамузе привезати.

— Па хајде.

Пошли смо. Ја сам имао врана, дуге длаке коњића, који је био јак на ногама и доста брз; истина морао је скакати из све снаге, кад је Електрик ишао пуним касом, али ја ипак нисам изостајао. Ја нисам видео коњаника, какав је био мој отац; он је седео тако лепо и немарно вешто, да је рекао би и сам коњ под њим то осећао и поносио се њим.

Пројахали смо кроза све булеваре, били на Дјевичем пољу, прескочили неколике ограде (изнајпре сам се бојао да прескачем, али је отац мрзео страшљиве

људе, и ја сам престао да се бојим), двапут смо прејахали преко реке Москве и ја сам већ мислио да се враћамо кући нарочито стога, што је отац опазио да се мој коњ уморио. „Кад ти се он наједанпут окрете од мене у страну, упути се ка Кримскоме броду и појури крај обале. Ја потрчах за њим. Кад би поред велике гомиле наслаганих старих греда, он хитро скочи са Електрика, заповеди и мени да сјашем и дајући ми узду свог коња рече ми да га причекам ту код греда; онда окрете у узану попречну улицицу и нестане га.

Ја стадох тамо амо ходати по обали, водећи за собом коње и грдећи Електрика, који је у ходу непрестано трзао и одмахивао главом, фркао, рзао, а кад ја станем, час је копитом копао земљу, час њиштећи уједао моју мрцину за врат; једном речју понашао се као размажени *rig sang*.¹ Отац се није враћао. Од реке се осећала непријатна влага; ситна кишица сипала је и мајушним тамним пегicama ишарала глупе, суре греде, око којих

¹) Коњ од расе.

сам ја шврљао и које су ми постале одвећ досадне. Већ ме поче мука спопадати, а оца нема, те нема. Некакав стражар, Чухонац, такође сур, с огромном старинском, налик на лонац, капом на глави и с алебардом¹ у руци (што ли ће стражар на обали реке Москве!) приђе к мени и окренувши ми своје старачко, смежурано лице проговори:

— Шта радите, господичићу, овде с тим коњма? Дајте, ја ћу их подржати.

Ја му не одговорих; он заиска од мене дувана. Да бих се избавио од њега (сем тога и нестрпљење ме је мучило), ја корачих неколико корака на ону страну, куда је отац отишао; затим пређох целу улицицу до краја, заврнух за угао и стадох. На улици, четрдесет корака далеко од мене, пред отвореним прозором дрвене кућице, стајао је мој отац, леђима к мени окренут. Он се грудима наслањао на прозорску даску, а у кућици, до половине заклоњена завесом, седела је једна женска у угаситој хаљини и разговарала с оцем... Та женска била је Зинаида.

¹) Копље са сикирицом на врху.

Ја се запрепастих. Тако што, признајем, никако нисам очекивао. Први мој покрет био је да утечем. „Отац ће се осврнути, помислих ја, и онда сам пропао“... Али неко чудно осећање, осећање јаче од радозналости, чак и од љубоморе јаче, јаче од страха, — задржа ме. Почео сам гледати, трудио сам се да послушкујем. Изгледало је да отац нешто салеће. Зинаида не пристаје. Као сад да гледам њено лице: било је тужно, озбиљно, лепо и с неисказаним изразом преданости, сете, љубави и некаквог очајања, — ја других речи не могу наћи. Она је само по једном речју одговарала, очију није дизала и само се осмехивала, покорно и јогунасто. Једино по том осмеху ја сам познао своју пређашњу Зинаиду. Отац слеже раменима и поправи шешир на глави, — то је код њега увек био знак нестрпљења... Затим се чуше речи: „Vous devez vous séparer de cette...“¹ Зинаида се исправи и пружи руку... Наједанпут се пред мојим очима догоди невероватна ствар: отац изненадно подиже бич, ко-

¹) Ви треба да се раставите с том...

јим је отресао прашину са свога врска-пута, — и чу се снажан удар по тој, до лакта голој руци. Ја се једва уздржах да не дрекнем, а Зинаида уздрхта, загледа се у мога оца, лагано принесе руку својим уснама и пољуби црвену масницу на њој. Отац хитну бич у страну, брзо отрча на мале степенице од трема и улети у кућу... Зинаида се окрете, и пруживши руке и затузивши главу, такође се одмаче од прозора.

Са смртним страхом, са неким ужасом недоумице у души, ја појурих на траг и трчећи улицицом умало не упустих Електрика, и стигох на обалу реке. Ништа нисам могао разумети. Ја сам знао да су на мог хладног и уздржљивог оца по кадшто наилазили напади беснила, па ипак нисам могао разумети оно, што сам видео... И тада сам осетио да, ма колико живео, никада нећу моћи заборавити онај покрет, поглед и осмех Зинаидин; да се њен лик, тај нови лик, што се изненадно преда мном указао, за свагда урезао у мојој памети. Ја сам тупо гледао у реку, а нисам ни опажао да ми

сузе теку. „Њу бију, мислио сам ја, бију... бију...“

— Хеј, дај ми коња! разлеже се глас мога оца иза мене.

Ја му несвесно пружих узду. Он скочи на Електрика... Озебао коњ пропе се и скочи по хвата унапред... али га отац брзо укроти: он му упре мамузе у бочеве и удари га песницом по врату...

— Их, немам бича, прогунђа он.

Ја се сетих скорашњег фијука и удара тога истог бича, и стресох се.

— Куд си га део? упитах ја оца после кратког ћутања.

Отац ми не одговори и појури напред. Ја га достигох. Хтео сам пошто пото да видим његово лице.

— Теби је било досадно без мене? процеди он кроза зубе.

— Мало. Где си изгубио бич? упитах га ја опет.

Отац ме летимично погледа.

— Нисам га изгубио, проговори он; бацио сам га.

Он се замисли и саже главу... И тада сам ја први пут, а мал те није и по-

следњи, видео колико нежности и сажавања могу изразити његове строге црте.

Он опет појури и ја га већ више нисам могао достићи ; дошао сам кући четврт сахата после њега.

„Ето, то је љубав“, опет сам ја говорио сам себи, седећи ноћу за својим писаћим столом, на ком су се већ почеле појављивати свешчице и књиге...

„То је страст!... Како да се не наљутиш, како да поднесеш удар ма од чије руке... макар то била и најмилија рука! А види се, да се може, ако волиш... А ја сам... ја сам уображавао...“

За последњи месец дана јако сам остарио, и моја љубав, са свима својим узбуђењима и мучењима, и мени самом изгледала је као нешто одвећ мало, детињасто и ништавно пред тим другим, нечим непознатим, што сам ја једва и нагађати могао и што ме је плашило као непознато, лепо, али страшно лице, које се узалуд мучиш да у полумраку разгледаш...

Чудан и страشان сан уснио сам те исте ноћи. Као ушао сам у сниску, мрачну

собу... Отац стоји с бичем у руци и лупа ногама; у углу шћућурила се Зинаида, а по рукама јој и по лицу црвене маснице... иза њих обога уздиже се, сав крвав, Бјеловзоров, отвара бледе усне и љутито прети оцу.

После два месеца ступио сам на универзитет, а после пола године умро је од капље мој отац у Петрограду, куда тек што се преселио са мојом матером и са мном. Неколико дана пред своју смрт добио је писмо из Москве, које га је необично узбудило... Он је нешто молио моју матер и, кажу, да се чақ и заплакао — он, мој отац!

Оног истог јутра, када ће га капља ударити, почео је мени писмо на француском језику: „Сине мој, писао ми је он, стрепи од женске љубави, стрепи од те среће, од тога отрова...”

Мати је, после његове смрти, послала доста знатну своту новаца у Москву.

XXII.

Прошле су четири године. Ја тек што сам свршио универзитет, и не знајући добро шта да започнем, на која врата да

закуцам, тумарао сам беспослен. Једног лепог вечера нађем се у позоришту с Мајдановом. Он се био већ оженио и примио се службе, али ја нисам нашао да се променио. Он се исто онако, без повода, одушевљавао и очајавао.

— Ви знате, рече ми он у разговору, да је госпођа Дољска овде.

— Која госпођа Дољска?

— Зар сте заборавили? Негдашња кнегињица Засјекина, у коју смо сви били заљубљени, па и ви. Сећате ли се у летњиковцу, близу Нескучног?

— Она је удата за Дољског?

— Јест.

— И она је овде, у позоришту?

— Није. Она је у Петрограду; дошла је пре неколико дана, хоће да иде у иностранство.

— Какав је човек њен муж? упитих ја.

— Веома красан човек; имућан је. Служи са мношвом заједно у Москви. И сами знате, после оне бруке... вама мора да је све познато... (Мајданов се значајно осмехну) није јој било лако наћи добру прилику; било је и последица... али са

њеном памећу све се може. Отидите к њој; она ће вам се јако обрадовати. Она се пролепшала.

Мајданов ми даде адресу Зинаидину. Она је одсела у гостионици Демут. Старе успомене оживеше у мени... ја дадох себи реч да ћу сутрадан отићи у походу својој негдашњој „страсти“. Али искрснуше неки послови; прође једна недеља, па и друга, и кад сам на крају крајева отишао у гостионицу Демут и затражис госпођу Дољску, дознадох да је она пре четири дана, готово напрасно, умрла на порођају.

Мене као да нешто удари у срце. Мисао, да сам је могао видети, а нисам је видео и никад је нећу видети, мучила ме је свом силином неоодољивог прекора. „Умрла!“ проговорих ја, тупо гледајући у вратара, изиђох на улицу и упутих се, ни сам не знајући, куд. Сва прошлост одједном искрсну и указа се преда мном. И где чим се свршило, где чему је, журећи се и узбуђујући се, хитао тај млади ватрени и блистави живот? Мислио сам о том; замишљао сам оне миле црте,

оне очи и косу у тесноме ковчегу, у влажној, подземној тами, недалеко од мене, који још живи, а може бити неколико корака од мога оца... Ја сам све то мислио, напрезао сам своју уобразиљу, а међутим:

„Из равнодушних уста чуо сам вест о смрти“.

„И равнодушно сам је примио“, брујало је у мојој души.

О, младости, младости! Теби није ни до чега стало, ти као да си господар свих блага васионе; тебе чак и туга теши, чак ти и жалост приличи; ти си поуздана у се и дрска, ти говориш: „Погледајте, ја једина живим“, а и твоји дани јуре без трага и без рачуна, и свега у теби нестаје као воска на сунцу, као снега... И може бити сва тајна твоје лепоте лежи не у том што можеш све урадити, већ у том што можеш мислити да ћеш све урадити, — лежи управо у том, што ти у ветар трошиш своје силе, које ни на што не би умела употребити, — у том што сваки од нас озбиљно сматра себе раскошником, што озбиљно мисли

да је у праву рећи: „О, шта бих све ја урадио, да нисам време узалуд страћио!“

Па и ја... чему сам се надао, шта сам очекивао, какву сам сјајну будућност предвиђао, кад сам једва једним уздахом, једним тужним осећањем пропратио појаву васкрслих привиђења своје прве љубави?

А шта је изишло од свега тога, чему сам се ја надао? И сад, кад се на мој живот почињу спуштати вечерње сенке, шта је у мени остало свежије, милије од тога брзо ишчезлог, јутарњег, пролетњег доба?

Али ја на правди Бога клеветам себе. И тада, у то лакомислено, младо доба, ја нисам остао глув према тужном гласу, који ме звао, према свечаном звуку, што је из гроба до мене допирао.

Сећам се, како ме је после неколико дана, пошто сам чуо за смрт Зинаидину, нека унутарња неодољива сила вукла, те сам присуствовао смрти једне сиромашне старице, која је становала у истој кући, у којој и ми. Покривена дроњцима, с торбом под главом и лежећи на даскама, она је тешко и мучећи се умирала. Сав

јој је живот протекао у очајној борби са свакодневном немаштином; она није имала радости, није окусила сласти среће, и рекао би човек како да се не обрадује смрти, свом ослобођењу, свом миру? А међутим, док се њено старачко тело још отимало, док су јој се груди још надимале под леденом руком, која их је притискивала, док је нису оставиле и последње силе, старица се непрестано крстила и непрестано шаптала: „Госпode, опрости ми моје грехове“, и тек с последњом искром присебности нестало је и страха и ужаса од смрти. И сећам се, како ме је тада, крај самртничког одрата сиромашне старице, обузео страх за Зинаиду и како ми је дошла жеља да се помолим Богу за њу, за оца — и за себе.
